

Een vergeten Hoofdstuk.

DOOR

C. C. DE GELDER,

Majoor der Infanterie.

Wat op onze scholen het meest verontachtzaamd wordt, is juist datgene, waaraan wij het meeste behoefte zullen hebben..... de kennis van het fysieke, geestelijke en sociale leven. (Spencer).

De bekende opvoedkundige Herbert Spencer heeft eens de opmerking gemaakt, dat men in de bibliotheek van ieder Engelsch grondbezitter verschillende beknopte handleidingen zal aantreffen over het fokken van paarden, honden, schapen en varkens, maar dat men er vergeefs zal zoeken naar eene enkele over de opvoeding van kinderen.

Iets dergelijks kan men ook zeggen van ons, militairen; wij verheugen ons in reglementen, voorschriften en legerorders omtrent alles en nog wat. Maar ga eens zoeken in uwe korps-bibliotheek, wat daar te vinden is omtrent de opvoeding van den soldaat, zijne karaktervorming e. d. Bezie ook eens op uw kamer de velerlei officieele zwarte en grijze boekjes en kijk eens, wat daarin wèl, en wat daarin *niet* behandeld wordt.

In de V. B. U. enkele oude Ministerieele Aanschrijvingen¹⁾, die niemand meer weet; in den I. D. in art. 1 eene opwekking aan de meerderen om „opvoeders” te zijn; in Grondslag Onderricht (blz. 7, pt. 18) de mededeeling, dat de onderwijzer in het oog moet houden, dat hij ook het moreel, het karakter en de verstandelijke vermogens moet ontwikkelen; volgens Leidraad Theorieën (pt. 9, pt. 11) moet door hem over de beteekenis van de weermacht, over plichtsbefef, moed e. d. worden gesproken. In de thans verdwijnende Gevechtshandleiding (blz. 2 pt. 6) was zelfs een paraphrase aan de beteekenis van het moreel gewijd; is het echter niet typeerend, dat deze opwekking, in het *nieuwe* Algem. Gevechtsvoorschrift (pt. 3, 25), reeds weder tot enkele regels is verschrompeld? Alles dus zwakke glimpjes!

Onze Tactiek-boeken maken het iets beter; zij wijzen althans op de *beteekenis* eener moreele vorming. Resumeerende echter komt men tot het besef, dat op de honderden, ja duizenden bladzijden, die gewijd worden aan technische, aan materieele, aan vormelijke en administratieve zaken, *er geen drie zijn*, die de moreele zijde van het vraagstuk belichten.

Wat is hiervan nu het gevaar?

Om dit goed te kunnen begrijpen, dient men zich allereerst even in te denken, dat ieder mensch geneigd is, de gevallen, waarvoor hij komt

¹⁾ V. B. U. blz. 519 en 668. Uit het „Verslag Onderzoek ontevredenheid in het Leger” valt veel te leeren (blz. 20/21, 30/31 e.a.).

te staan, te bezien uit *eigen* oogpunt en dat hij ze zal trachten op te lossen met de wetenschap, de middelen en de krachten, waarover *hij* beschikt.

Neem bijv. eene of andere politieke, sociale of economische quaestie.

De econoom beziet haar uit het oogpunt van den maatschappelijken rijkdom, de dokter zoekt er de hygiëne in, de priester kijkt, of het geloof er wellicht door wordt aangetast.

Neem een ziekte; de slager zal zeggen „veel vleesch eten”, de apotheker raadt medicijnen aan. In Molière's „L'amour médecin” adviseert dan ook de goudsmid, de melancholie van een meisje te genezen, door haar sieraden te geven; waarop de vader terecht antwoordt: „Vous êtes orfèvre Mr. Josse, et votre conseil sent son homme, qui a envie de se défaire de sa marchandise”. En in zijn „Bourgeois Gentilhomme” toont de muzikmeester aan, dat niets zoo heilzaam is voor den staat, als muziek; de dansmeester, dat alle onheilen daaruit voortvloeien, dat de menschen niet leeren dansen.

Zoo zal dan ook een wiskunstenaar altijd geneigd zijn alles als *positieve gegevens* te beschouwen, te schematiseeren, alle wezens als gelijksoortige eenheden, gelijkvormige grootheden, gelijkwerkende krachten te bezien. Vijf menschen + drie menschen = acht menschen; 200 man + zooveel kader + zooveel officieren = een compagnie! Voor alle examenvakken een 5 = aanvoerder!

Uit deze beperktheid van inzicht — de wiskunde stond en staat in het leger in hooge eere — vloeien op militair gebied *vele* fouten voort.

Onze organisatoren, onze bureaux bijv. lijden *sterk* aan de geschetste kwaal; officier, sergeant, soldaat zijn voor hen bepaalde abstracte begrippen; vandaar de regelingen en organisaties, die alleen *mathematisch* zijn, op de getallen berusten (bijv. zooveel % per lichteing, per regiment, worden voor kader opgeleid; *hoeveel* er geschikt zijn, of dit aantal ook uiteen loopt, is bijzaak).

Vandaar ook het dooreen schudden van lichtingen, officieren en kader in den mobilisatie-tijd, waardoor alle eenheid te loor ging¹⁾; vandaar het voormalige bijeenvoegen van manschappen voor exercitiën onder vreemd kader; vandaar ook de geringe waarde, die men gaat hechten aan het *samenleven* der soldaten, aan de *vredes-kernen* der oorlogseenheden, aan de *innerlijke waarde* van het dienstplichtig kader!

Als de getallen maar kloppen²⁾, als de cijfertjes op het examen maar voldoende zijn!

Gegevens van vreemde legers, d. z. de vermoedelijke tegenstanders, vermelden: de aantallen van dit of dat, de uniformen, den oefentijd,

¹⁾ Hoe zou men wel oordeelen over een tuinman, die voortdurend omharkt en omspit, wat hij zaait?

²⁾ Zoo moest de Minister ook strijden voor de *getalsterkte* van zijn contingent; deze was nauwkeurig berekend. Zou de *noodzakelijke opleidingstijd* van soldaat, kader, troep even nauwkeurig berekend zijn?

de reglementen, louter dus *materieele* waarden; nergens echter wordt bijv. het *moreel*, of de *samenhang* besproken.

Wat beteekent nu het aantal, indien het non-valeurs zijn, menschen zonder tucht, zonder *wil* om te overwinnen?

Wat beteekenen de richtmiddelen, de normale spreidingen en de tref-fer-procenten voor de schijf, wanneer de menschen op het gevechtsveld zullen rillen en beven, niet richten en zich verstoppen? Of indien zij vluchten? ¹⁾

Is het dan niet veel wijzer, te trachten *de ziel* van een leger te leeren kennen, te weten wat de soldaten in hoofd en hart dragen, om de waarde zuiver te kunnen taxeeren?

Op typische wijze zagen wij het vorenstaande bevestigd in de Revue Hebdomadaire van 15 Febr. 1919 (blz. 301), alwaar Millerand verhaalt van een interview met von Kluck, den bevelhebber op den W.-vleugel der Duitschers, in den slag aan de Marne. Deze verklaarde daarbij, dat er zeker *materieele* en ook andere redenen zijn aan te wijzen voor het Deutsche echee, maar dat vooral één reden al het verdere heeft overheerscht: de geschiktheid van den Franschen soldaat, om zich snel van een depressie te herstellen.

„Dit heeft ons van de wijs gebracht. Dat er soldaten bestaan, die zich op hun plaats laten dooden, dat wisten wij. Maar dat soldaten, die tien dagen lang voortdurend zijn teruggetrokken, halfdood zijn van vermoeidheid en tegen den grond liggen, zich plotseling omwenden en met hoorngeschal ten aanval gaan, neen, dat is iets waarop wij nooit hebben gerekend. Dat is een mogelijkheid, waarover men in onze krijgsscholen nooit heeft gesproken.”

Het Marne-wonder was derhalve bovenal een *moreel* succes.

En wat waren wel Verdun, Caporetto en zooveel andere markante perioden?

De a.s. officieren krijgen aan de militaire onderwijs-inrichtingen les in tal van vakken; zij bestudeeren: den bodem en zijn gebruik, de lucht en het water; de wiskunde en het landmeten; zij bestudeeren vliegtuig auto en paard, zelfs de eigenschappen en de verzorging van een en ander; zij bestudeeren de wapenen, hun uitwerking en gebruik, hun onderhoud; zij kennen *alle* onderdeelen, tot de *werking* van grendel of repeteer-mechanisme toe, enz. enz.

En wat weten zij van *den mensch*? Wat er in *hem* leeft en werkt, *hoe het werkt*?

O, zij leeren een en ander omtrent zijne lichamelijke ontwikkeling en verzorging, zij leeren ook wat omtrent zijne technische, handwerkmatige vorming tot soldaat, zelfs omtrent de straffen, hem op te leggen!

¹⁾ De overwinning in den strijd hangt minder af van het wapen, dan wel van den persoon die het hanteert. (Rai Sanyo).

Zij bestudeeren echter *niet*, of nagenoeg niet, 's menschen *geest*, niet de roerselen, die hem bewegen; ¹⁾ zij kennen de ziel van het *geweer* beter, dan die van den *mensch*, m. a. w.:

Wij ontdekken hier wederom een gevaar; men verzuimt de officieren te wijzen op het groote belang van kennis van *de psychologie van den soldaat en van den troep*.

Zij zullen derhalve geneigd zijn, bij het oplossen van alle vraagstukken, wèl rekening te houden met hetgeen hun werd geleerd, met getallen, met ballistiek, met dikte van dekkingen, met afstanden enz. enz., doch zij zullen hierbij aan *de moreele factoren* te weinig aandacht wijden. En eveneens zullen zij deze maar al te veel vergeten, *bij de opleiding van den soldaat*.

Is de practijk hiermede niet volkomen in overeenstemming?

Maurits van Saksen heeft gezegd: „*Le coeur humain est point de départ en toutes choses de la guerre*”;

Bugeaud roept uit: „*Puissance morale, tu es la reine des armées!*”;

De Grandmaison ²⁾ meent: „*Les facteurs moraux ne sont pas les plus importants, ce sont les seuls, qui comptent à la guerre. Les autres n'ont de valeur, que dans la mesure ou ils peuvent influer sur le moral*”;

Marmont verklaart ³⁾: „*Le génie de la guerre est incomplet si, à la faculté de ces combinaisons, que j'appellerai techniques, un général ne joint pas la connaissance du coeur humain, s'il n'a pas l'instinct de deviner, ce qui se passe dans l'âme de ses soldats et chez l'ennemi. Ces inspirations si variables forment le moral de la guerre, action mystérieuse, qui donne une puissance du moment à une armée et fait, qu'un homme en vaut dix, ou que dix n'en valent qu'un seul*”. Enz. enz.

En eindelijk zegt Napoleon ⁴⁾: „*La force morale est pour les trois-quarts dans les affaires militaires; la balance des forces réelles n'y entre, que pour un quart* ⁵⁾.

De moreele krachten *drie* kwart, de rest *één* kwart! Laat ons dan constateeren, dat men in het leger ten onrechte *alle* krachten werpt op dat *ééne* kwart, terwijl datgene, wat *drie* kwart behoort te zijn, nagenoeg geheel wordt voorbij gezien. Vandaar, dat wij thans belangstelling vragen voor de studie van:

De psychologie van den Soldaat en van den Troep.

Ieder jaar opnieuw vertrouwt ons de natie haar zonen toe, met de welomschreven opdracht, hen voor te bereiden voor eene belangrijke sociale taak, d.i. de verdediging van het vaderland.

¹⁾ Zou er bijv. op de militaire scholen wel eens worden gewezen op de beteekenis van centralisatie, op het gevaar, dat deze alle initiatief en energie doodt, dat zij tot formalisme leiden moet? Wordt er weleens besproken, dat het nuttig kan zijn na te gaan, hoeveel K.G. papier „per man en per dag” in een leger wordt verbruikt, om de zaken te laten loopen?

²⁾ Deux conférences. ³⁾ Institutions militaires. ⁴⁾ Correspondance, ns. 14276, 15933.

⁵⁾ De Fransche kapitein Vaillant zegt zelfs: „*Nous devons être plus sûrs du moral de nos réservistes, que de leur instruction militaire.*”

De officier moet zich geheel aan de vervulling van die opdracht wijden en derhalve van deze jongelieden maken, wat ervan te maken is; dat is zijn plicht.

Om dien plicht echter *volledig* te vervullen, moet hij hen niet slechts technisch, handwerkmatig vormen of hen lichamelijk ontwikkelen; hij moet hen ook in *moreelen* zin vormen, hun vaderlandsliefde, hun altruïsme opwekken, hun plichtsgevoel vergrooten, hun vertrouwen aankweken in de eigen volkskracht, kortom hun *geestelijke leider* zijn. Hij moet wijders ontdekken, wat er in ieder man leeft of schuilt, wat er te veel of te weinig is, wat geknot en wat ontwikkeld moet worden, waarvoor de persoon aanleg heeft enz.

Voor dit alles is noodig een *kunnen* begrijpen van de personen, aan hem toevertrouwd, belangstelling in hun geestelijk leven, kennis van den volksaard, kennis ook van hetgeen in 't algemeen den mensch, of de menigte, in beweging brengt, wat samenbrengt of ontbindend werkt, kortom:

de officier, leider van een aantal menschen, moet dus primo *den mensch* kennen; hij moet voorts *weten* wat leiden is, *hoe* men leidt, hij moet *willen* leiden en e. q. zelfs zijne manschappen in geestdrift kunnen brengen en meeslepen.

Om nu te kunnen begrijpen, wat van een leider wordt verlangd, dient men eerst na te gaan, wat in 't algemeen eene menigte is, welke hare eigenschappen zijn, hoe zij reageert enz.

Wanneer men bijv. een aantal personen van verschillende rassen, verschillende sexe en leeftijd, verschillend ontwikkelingspeil enz. bijeenvoegt, zoo verkrijgt men eene menigte van den meest *heterogenen* aard.

Neemt men ze van een zelfde volk en taal, van gelijken leeftijd, van dezelfde sexe, zoo wordt deze menigte reeds meer *homogeen*.

De recruten, zooals zij de kazerne binnenkomen, voldoen dus reeds aan deze laatste voorwaarden; zij vormen een *eenigszins* homogeen gezelschap. Zij verschillen echter in denkwijze, in lichaams- en geestesontwikkeling, in sociale omstandigheden, in vakopleiding enz.

Men kan zich dan ook zeer wel eene menigte denken die, door meer gelijke opvoeding, door beoefening van hetzelfde beroep, het belijden van eenzelfden godsdienst, het najagen van dezelfde doeleinden e. d. nog veel meer homogeen is, dan bedoelde recruten-schaar.

In dien zelfden zin moet men zich dus ook de opleiding der soldaten denken: eene gelijke vorming, eene zelfde omgeving, een samenleven in bepaalde sfeer, een zelfde taak, en dit alles mede om de homogeniteit te verhoogen, den band der saamhoorigheid te leggen.

Zoodoende wordt eene menigte, eerst door de veelheid van banden, een troep, d. i. een georganiseerd lichaam.

Eene *ongeorganiseerde* menigte — dus ook een troep, die weder uit den band geraakt — heeft hoogst eigenaardige eigenschappen; zij is bijv. sterk impulsief, zeer prikkelbaar en bewegelijk.

Geestelijk staat zij beneden het afzonderlijk individu, in haar gevoelens of daden gaat zij echter veel verder, ten goede of ten kwade.

Zij is zeer suggestief en lichtgeloovig, ongeschikt om juist waar te nemen; heeft zij een verlangen, dan moet het bevredigd worden, of wel zij moet worden afgeleid, m. a. w. hare gevoelens zijn van eenvoudigen aard, maar gemeenlijk overdreven, absoluut en zeer onverdraagzaam.

Ideeën, nieuwe gedachten vat zij alleen in eenvoudigen vorm; redeneeren doet zij niet. De volksaard, de gangbare zeden en gewoonten, de bestaande maatschappelijke instellingen, de gebruikelijke schoolopvoeding beïnvloeden haar sterk; tegen eene zwakke hand opstandig, onderwerpt zij zich gewillig aan eene sterke.

Ofschoon nu dit onderwerp — door Dr. Le Bon in zijn „Psychologie des Foules” meesterlijk behandeld — hoogst belangwekkend is, zullen wij het hier niet verder behandelen.

Wel echter is voor ons van veel belang te weten, dat iedere menigte een of meer *leiders* verlangt, daaraan bepaaldelijk behoefte heeft en wel liefst leiders met overwicht, met energie, met sterken wil; zij wil derhalve niet geraadpleegd, zij wil geleid worden.

De groote suggestieve kracht van zulk een leider schuilt dus in zijn voorbeeld, zijne daden. Daarnevens kan hij ook door zijne woorden, door voortdurend den nadruk te leggen op hetzelfde, door herhaling van dezelfde beelden of leuzen, door te speculeeren op 's menschen zucht tot nabootsing, geleidelijk een idee erin hameren (men denke aan de macht der reclame).

Zijn kracht zal gedeeltelijk ook schuilen in zijn prestige.

Dit zelf kan *bestaan* en dan berusten op: een naam, op rijkdom, op reputatie, op een kostuum in verband met ceremonieel, op lotgevallen — bijv. martelaarschap — op hooge plichtsbetrachting en voorbeeldig leven. Het kan ook *ontstaan*, bijv. door bepaalde daden — zelfs daden van kracht of behendigheid, zelfs misdaden — door het meeslepend woord en zeker niet het minst door het succes.

Wie derhalve als leider *wil* of *moet* optreden (dus ook de beroeps- en verlofsofficier) dient dit prestige te bezitten; hoe meer hij zelf nu zorg draagt het te verkrijgen, èn te ontwikkelen èn te behouden, hoe meer ook de autoriteiten, de maatschappij het hem verleen, hoe meer suggestieve kracht er van hem zal kunnen uitgaan.

Voor den officier zijn derhalve uiterlijk voorkomen, uniform, salaris, reis-klasse, maaltijden, ceremonieel en beleefdheidsvormen *van beteekenis*; eveneens moet hij zelf denken om kennis, gedragingen, wijze van optreden en spreken; immers: evengoed als men het prestige kan *bevorderen*, evengoed kan men het ook *schaden*; dit behoef ik wel niet toe te lichten.

De maatschappij kan het schaden — zij doet hiertoe bereids al haar best; de autoriteiten kunnen het schaden — hier stellen wij maar...¹⁾; men kan het ook *zelf* schaden — hier geven wij een minuut voor overpeinzingen.

De leider zal in staat moeten zijn overwicht uit te oefenen, daden te verrichten, het voorbeeld te geven; hij zal de gave des woords moeten bezitten, zoomede kennis en kunde. Maar zeer zeker zal de keuze van leiders — die in het leger niet door *de menigte* geschiedt, evenmin als zij *zich zelf* kunnen opwerpen — niet *uitsluitend* mogen berusten op aanwijzing op grond van algemeene ontwikkeling of op eenige vak-kennis, c.q. op puntjes van een examen²⁾. Dit dient men wel te begrijpen.

Wanneer wij thans weder terugkeeren tot onzen troep, zoo herinneren wij ons:

1e. dat hij reeds in vele opzichten boven eene menigte stond, immers solidariteit en organisatie bezat;

2e. dat intusschen elke menigte, dus ook onze troep, naar leiders verlangt.

Wij planten daarom in den troep leiders van hoogere en lagere positie, moeten dus zorg dragen, dat deze geschiktheid en prestige bezitten³⁾, moeten hun deze naar mogelijkheid bijbrengen en verleenen, en op die wijze de leiding doen gaan in den door ons gewenschten zin.

„Le combat est le but final des armées et l'homme est l'instrument premier de combat; il ne peut être rien de sage ordonné dans une armée: constitution, organisation, discipline, tactique, sans la connaissance de l'homme” zegt Ardant du Picq.

Officieren en kader dienen derhalve voor leider te worden opgeleid; zij zullen moeten weten welke hoogst eenvoudige instincten en begeerten den mensch in 't algemeen bewegen, zij zullen ons volkskarakter moeten kennen en zij zullen bovenal moeten leeren, meer *belang* te stellen *in den mensch*, dan in de bijzaken. Leeren zij dit alles *niet*, dan voelen zij zich vreemd, beseffen het belang er niet van, veronachtzamen het prestige, de leiding ontglipt aan hunne handen en men kan — bereids in vreedstijd — komen tot uitingen, als bijv. de Harskamp-relletjes.

Nu zullen er natuurlijk altijd personen worden gevonden, die, bij intuïtie, of geleidelijk door ervaring, zelfs zonder bepaalde studie daarvoor, *goede* leiders zijn of worden. De groote veldheeren (Alexander,

¹⁾ Men denke o.a. aan de benoemingen in den mobilisatie-tijd.

²⁾ Het ware wel te wenschen, dat men eens vastlegde, welke psychische eigenschappen en vaardigheden de militaire leider moet bezitten; daarna ware te overwegen, hoe men kan onderzoeken of hij deze bezit, of wel er aanleg voor heeft. (tests).

³⁾ Dat men korporaals aanstelt op onbeteekenende eischen, hen geheel behandelt als en doet samenleven met de manschappen, niet vergt, dat de schildwacht eerbewijzen voor hen doet en daarna verwacht, dat zij toch prestige zullen hebben, is tamelijk grappig. Juist die *laagste* rang dient met eenigen nimbus te worden omgeven; *hoogerop* kan er *desnoods* wat af.

Cesar, Napoleon) waren het allen; zij hadden enormen invloed op de eigen soldaten, maar niet minder op die des vijands. Voor de meesten onder ons echter is, naast levenservaring, toch ook *opleiding* in die richting *onontbeerlijk*.

Laat ons derhalve met blijdschap constateeren, dat deze opleiding althans aan de K. M. A. is ontstaan ¹⁾, zij het nog slechts embryonaal, d. w. z.: één uur per week in het oudste jaar, tegenover talloze uren voor andere vakken. Overigens is er geen tijd voor, zegt u?

Mag ik u dan even herinneren, dat de moreele factoren $\frac{3}{4}$ zijn, het andere slechts $\frac{1}{4}$ is!

Spraken wij tot dusverre nog slechts over de leiding in *vredestijd*, over de opleiding van den troep, wij dienen ons thans ook rekenschap te geven, *waarvoor* wij dit alles doen.

„Le combat est le but final des armées”; de troep zal zoo noodig moeten strijden. Hij zal de vermoeienissen, de ontberingen, maar niet het minste, hij zal de *gevaren* moeten doorstaan, zijn plicht moeten vervullen onder de moeilijkste omstandigheden.

Er zullen hierbij voor ieder mensch voortdurend conflicten ontstaan tusschen geest en lichaam. Het lichaam verlangt rust, voedsel, warmte; het lichaam bezit de zucht tot zelfbehoud, het oer-instinct zich aan het gevaar te willen onttrekken; de geest moet dan het lichaam in het rechte spoor, in de lijn van den plicht houden.

De geest moet derhalve gedisciplineerd zijn!

Een zorgvuldige karaktervorming verzekert de *innerlijke* discipline; daarentegen verzekeren wetten, straffen en bedreigingen slechts een *uiterlijke* discipline, berustend op vrees. Houdt dus die vrees op, om welke reden ook, zoo verdwijnt dit zwakke wicht eveneens.

En hier moeten wij eene ernstige waarschuwing plaatsen: hoe meer gezin, school en maatschappij de karaktervorming verwaarloozen, hoe korter tijd men daarvoor in het leger heeft en hoe minder men dien er voor aanwendt, hoe meer men ook op de *uiterlijke* tucht en de *bijbehoorende tuchtmiddelen* zal zijn aangewezen, m. a. w. hoe meer wankel het gebouw zal staan.

Voorts moet men streven naar solidariteit; de man steeds in hetzelfde verband, op dezelfde plaats, tusschen dezelfde kameraden, met dezelfde chefs, geeft op den duur vertrouwen, gehechtheid en ...onderling toezicht. *De samenleving heeft dus, reeds uit dit oogpunt, groote waarde!*

Wat ook daarvan, in de toekomst in ons leger terecht zal komen, is u bekend.

Men streeft naar individueele oefening *buiten* het leger en acht 6 weken voldoende, niet alleen voor de gezamenlijke *technische* oefeningen, maar ook voor het aankweken van solidariteit, het vormen der

¹⁾ Zij behoort natuurlijk eveneens aan de Hoogere Krijgsschool — de school voor troepenleiders — en aan de Norm. Schietschool, naast Ballistiek en Wapenleer, thuis.

banden, voor het toegankelijk maken der menschen voor den invloed hunner chefs, enz.

Laat ons hopen, dat de ontgoocheling ons bespaard moge blijven!

Denken wij ons thans even den modernen strijd bij dag; het lawaai, de rook, de groote tusschenruimten, het werkt alles ontbindend; de moreele steun der kameraden verzwakt, de invloed der chefs daalt. De uiterlijke tuchtmiddelen, de repressie-middelen, zijn bovendien veelal onvoldoend georganiseerd; toch beteekent ook de wetenschap *dat* zij er zijn, *zoolang* zij er zijn,¹⁾ een moreelen steun voor den strijder.

Begrijpt ge echter thans, welk een strijd het individu innerlijk zal moeten voeren, hoe zijn geest in conflict zal komen met zijn instinct van zelfbehoud? Begrijpt ge thans het ontstaan van achterblijvers, vluchtelingen en vermisten?

Iedereen kan slechts eene bepaalde hoeveelheid vrees verwerken, weerstaan. Wel bestaan er inderdaad menschen, die het gevaar niet kennen of niet voelen. Zijn zij dapper? Is een klein kind dapper, dat uit onwetendheid uit een zolderraam hangt, of bloempjes plukt aan den rand van eene diepe sloot? Gaat ge het loven voor zijn moed?

Wie echter het gevaar *begrijpt*, het doodsbegrip *kent*, kent ook de vrees.²⁾ Hij kan er op den duur min of meer aan wennen³⁾ (matroos in het want, loodgieter op het dak, mijnwerker, verpleger, vuurwerker, e. a.), het is dus zeker *wenschelijk* den man in vreedestijd aan *veel* te wennen (rook, gas, tanks, zware artillerie!), hem *veel* te laten zien en medemaken, hem op *veel* voor te bereiden.

Men kan de vrees ook *bedwingen*, behoeft ze niet te toonen of te verdragen, men tracht zijne gedachten af te leiden (rooken, vuren, graven), beheerscht zich; dat zijn de ware dapperen. Men doet dan, alsof men dapper is. Wij lazzen zelfs van een officier uit dezen oorlog, die eene komieke wijze had om te erkennen, hoe zwaar het hem gevallen was, dapper te schijnen. Wanneer hij sprak over zijn diensttijd aan het front, noemde hij dezen: mijn tijd van „courage forcé”.

Laten wij ons niet verbeelden, dat wij anders zijn; de grootste veldheeren waren hieromtrent eerlijk.

¹⁾ Gen. Lefèvre schrijft aan zijn korps-ct., betreffende de houding der 34e brigade op 9 Sept. 1914: „Mon infanterie a l'ordre de ne pas reculer jusqu'à l'abordage à la baïonnette. Mais j'ai déjà dû renvoyer au feu, sous menace du revolver, pas mal de fuyards.” (Palat, VI blz. 336).

In de Reflexions sur l'Art de la Guerre, van Gen. de Serrigny, lezen wij: „Dans le combat actuel, le soldat échappe, en effet, à la surveillance effective de ses cadres. La discipline physique ne peut rien sur lui. La discipline morale doit donc seul le maintenir dans le chemin du devoir.”

²⁾ De Grandmaison zegt: „Risquer sa vie à chaque pas pendant des heures entières n'est pas un jeu pour le commun des hommes; aussi, quel que soit l'adversaire, qui lui fait face, l'homme au combat n'a qu'un ennemi: la peur, et c'est celui dont il parle le moins volontiers.” En die vrees is in hooge mate besmettelijk!

³⁾ Zie bijv. Paul Lintier, Ma Pièce, blz. 146.

Turenne zegt tegen het eigen lichaam in den strijd: „Tremble carcasse, tu tremblerais bien autrement, si tu savais où je vais te conduire; Maarschalk Ney, le brave des braves: „Jeanfoutre, celui qui dit, qu'il n'a jamais eu peur”.

Blücher verklaart: „Wenn der erste Kanonenschuss fällt, haben wir, einer wie der andere, nicht für einen Kreuzer Courage und möchten herzlich gern ausreissen. Aber jeder weiss, dass er ein Hundsfott ist, wenn er davon läuft; und die Furcht ein Hundsfott zu werden ist grösser als die Furcht vor dem Tode. Deshalb läuft man nicht davon; ist man erst drin im Feuer so findet sich das Uebrige von selbst und es heisst: Vorwärts”.

En ten slotte verhaalt ons Aartshertog Carl (Mil. Klassiker, blz. 222): „Nach jeder Schlacht soll man Spuren von physischer Furcht in des berühmten Luxemburgers Unterkleidern gefunden haben, und wie glänzend waren doch seine Kriegsthaten”.

Wanneer wij hier een aantal beroemdheden, mannen van onverdachten moed, in allen eenvoud ten tooneele hebben gevoerd, laten wij ons dan vooral ook niet de lagere goden, bijv. de moderne soldaten, als legendarische helden, als Cadets de Gascogne, denken.

Het zijn boeren, burgers, handwerkslieden, die eenvoudig hun plicht doen en hun dienst vervullen. Zij lachen om het verhevene, zingen geen volksliederen, maar zij zullen — mits goed opgeleid, goed aangevoerd — hun loopgraaf tot het uiterste verdedigen. En zij bezitten moed in dien zin, dat zij de mogelijkheid van gedood te worden, als iets onvermijdelijks aanvaarden.

Wij kunnen ons zelf dus *voornemen* onvoorwaardelijk onzen plicht te zullen doen, ditzelfde aan onze menschen trachten te leeren, hen er van trachten te doordringen, de plichtsbetrachting zoonoodig zelfs *afdwingen*; of zij en wij echter werkelijk moed, d. i. zelfbeheersching, *zullen* toonen, moet nog blijken.

Een ding treedt uit het vorenstaande helder naar voren!

Wanneer wij aandringen op aankweken van het moreel bij den soldaat en met het oog op vreedstijd, en met het oog op de werkelijkheid, wanneer wij, als grondslag voor dit onderricht, aandringen op *opleiding* der officieren in dien zin, op *studie der psychologie*, zoo is dit geen overdaad of luxe, doch *een noodzakelijke eisch*.

Reeds 40 jaar geleden heeft Fritz Hoenig ons voorgehouden: „Der Offizier muss eigentlich heute neben anderem Herr auf physikalischem und psychologischem Gebiete sein, sonst ist er nur ein Corporal, ein Handwerker in seinem Fache”. En wat is er sedert in dien zin verbeterd?

Het is derhalve niet voldoende elkaar alleen na te praten, dat het moreel $\frac{3}{4}$ is; het is onze plicht, die overtuiging in *dad*en om te zetten; voorts is het logisch, wil men niet op drijfzand bouwen, bij de oplossing van *ieder* militair probleem, met deze moreele factoren rekening te leeren houden. Dit geldt op elken trap van de militaire ladder!

Darwin zegt: „De functie scheidt het orgaan”.

Wij vragen daarom:

1°. Het instellen van een cursus in de troepenleiding, zoomede in de psychologie van den soldaat en den troep, bij de Hoogere Krijgsschool; van een id. op eenvoudiger schaal aan de N. S. School;

2°. Uitbreiding van het onderricht in dit vak e.a. aan de K. M. A. (tijdelijk ook aan H. C.);¹⁾ het leeren spreken;

3°. Eene handleiding „Moreele vorming” voor den troepen-officier, en het *opnemen van dit onderricht* in het opleidings-programma der soldaten (en onderofficieren);

4°. Een eenvoudig boekje over hetzelfde onderwerp, dat den soldaat in handen wordt gegeven; daarnevens: platen en spreuken, en ten slotte muziekkorpsen, die naast „Operetten-schlager” ook Nederlandse liederen spelen.

Alle begin is moeilijk! Doch dan is er ten minste een begin.

Men zou ons ten slotte kunnen vragen:

A. hoe men de geschiktheid voor leider nu moet verkrijgen;

B. wat men dan met den troep moet doen, welke middelen ons ten dienste staan.

Wij willen er ad A. op wijzen, dat de grondslagen hiervoor op de militaire onderwijs-inrichtingen moeten worden gelegd, dat dáár de belangstelling ervoor moet worden gewekt en de middelen en bronnen voor voortgezette zelfstudie moeten worden aangegeven;

de verdere ontwikkeling berust dan daarnevens, op praktijk en ervaring en bovenal op de belangstelling. Men ga in verband hiermede ook eens volksleiders zien en hooren *in* hunne leiding.

Ten slotte zal echter wel, als bij ieder vak, gelden: heeft men aanleg of niet?

ad B. De middelen, om tot den geest door te dringen, berusten op het *gezicht* en het *gehoor*, zoomede op de *daad*, de handeling.

Wij kunnen derhalve als zoodanig noemen:

1. De omgeving, het voorbeeld, de ritus (vormen en gebruiken, ceremonieel);

2. De gezamenlijke spelen en oefeningen;

3. Het vertellen, voorlezen, voordragen, de gedachtenwisseling;

4. Het zelf laten lezen, wandspreuken, leuzen;

5. Tooneelstuk of film;

6. Afbeeldingen, standbeelden, levende beelden;

7. Muziek of zang met tekst.

Men passe dit alles toe op verstandige wijze, zonder overdrijving, en plante alzoo in den geest der manschappen:

a. het begrip vaderland, de hoofdmomenten der geschiedenis, de beteekenis van ons vorstenhuis,

¹⁾ De verlofs-officieren zullen hierin eveneens onderricht behoeven.

b. begrip omtrent de noodzakelijkheid der militaire instellingen en oefeningen,

c. idem omtrent hiërarchie en ondergeschiktheid, initiatief en gehoorzaamheid, activiteit en verantwoordelijkheid voor eigen daden,

d. idem omtrent eergevoel, kameraadschap, solidair zijn, wederzijdsch vertrouwen, ook tusschen hooger en lager; moed, zelfbeheersching, plichtsbetrachting,

e. idem omtrent hygiëne en soberheid,

f. idem omtrent de zorg voor rijkseigendommen en eigen uitrusting; etc.

Wij hebben met het vorenstaande maar weer eens aangeklopt; frappez juste, frappez fort, mais surtout frappez souvent'' heet het immers?

Of, in het Nederlandsch, de aanhouder wint.

BIJLAGE.

Voor lectuur verwijzen wij o.a. naar:

Dr. Léon Wauthy, Psychologie du soldat en campagne;

Ardant du Picq, Etudes sur le Combat;

Gaucher, Etude sur la Psychologie de la troupe et du commandement;

Le Bon, Psychologie des foules;

Daudignac, Les réalités du combat;

Louis Huot en Paul Voivenel, Le Courage;

Garçot, Réflexions sur le courage;

Fl. Parmentier, d'Ouragan;

Maudhuy, Infanterie; de Serrigny, Réflexions (Le chef, Théorie de la peur);

Montaigne, Vaincre; Cullman, Cours de Tactique générale (Préparation morale de l'infanterie);

Colin, Les transformations de la guerre (La peur);

Niessel, Le combat d'infanterie; les facteurs moraux du combat;

Paul Simon, L'instruction des officiers, l'éducation des troupes.

Etude sociologique; e. a.

Van tijdschriftartikelen naar:

Arriens, De vrees (Mavors 1920);

Bar. van Lawick, Het handgemeen een legende? (Mil. Spectator, 1913/14), zoomede naar onze studiën over „De geest in het leger (Mil. Spectator, 1918) e. a.

En ten slotte noemen wij: Ruitenbach, Mil. Opvoeding; v. Stipriaan Luiscius, Karakter; Bruijn, Leidraad Theorie Krijgstucht; van Rede, Parade in klein tenue; de Gelder, Het Vaderland en de Vaderlandsliefde; Laffargue, Raadgevingen voor het gevecht enz., enz., bij de K. M. A. zijn eenige dictaten verschenen, doch niet in den handel.

De Duitse Intendance in den Wereldoorlog.

DOOR

W. J. A. DE WOLF,

Kapitein-Intendant.

(Vervolg van blz. 214.)

III. *De Stellingoorlog tot den Zomer 1916.*

De overgang van den bewegingsoorlog in den loopgravenstrijd leidde uiteraard tot belangrijke veranderingen in de wijze van verpleging. In beweging zijnde, konden de troepen zichzelf door aankoop en vordering voorzien van die artikelen, welke de etappendienst niet of in ontoereikende hoeveelheid beschikbaar stelde, zij het dan ook dat die aankoop of vordering vaak op meer of minder grooten afstand van den marschweg moest plaats hebben. De loopgravenstrijd echter bond de troepen aan bepaalde, beperkte dislocatieruimten, waar de aanwezige verplegingsvoorraden spoedig waren verbruikt, terwijl de hier en daar aangetroffen grootere voorraden door de intendance in beslag werden genomen. Hieruit volgt, dat alles, wat de troep noodig had, van achteren moest worden aangevoerd, en dat daarmee de taak der intendance een geweldige uitbreiding verkreeg, ofschoon het intendantewerk, als gevolg van de ingetreden stabilisatie in de dislocatie, wel werd vergemakkelijkt.

De Divisie, welker verpleging in deze reeks artikelen wordt beschreven, betrok na den terugtocht van de Marne **een stelling in den W-rand van het Argonnerwoud**. Het weer was eerst koud met nachtvorsten, daarna regenachtig, waardoor de druk betreden grond van het divisierayon spoedig met een dikke slijklaag bedekt was en de vluchtig opgebouwde schuilplaatsen ruim van stroo moesten worden voorzien. Het benodigde stroo werd door soldaten van de „Kolonnen”, welke meer achterwaarts gelegerd waren, gedorscht en met de treinvoertuigen naar een door het „Proviantamt” ingerichte „Ausgabestelle” (aanvullingsplaats) vervoerd, alwaar het door de troepen in ontvangst werd genomen. Het koude vochtige weer maakte ook de verstrekking van een warmen tevens opwekkenden drank gewenscht; vandaar dat men er toe overging dagelijks per man twee rantsoenen alcohol van 0.1 liter beschikbaar te stellen, welk artikel in warme thee werd verstrekt. Klachten van geheelonthouders tegen dezen maatregel zijn niet vernomen.

De bagagetrein van de divisie werd gedeeltelijk in dorpen, buiten den meest gebruikelijken schootsafstand gelegen, ondergebracht en overigens in, zelf in het woud gebouwde, schuilplaatsen gelegerd. Hier verbleven ook de verplegingsofficieren met de proviand- en haverwagens. Bij de legering van den bagagetrein werd intusschen ook rekening gehouden met het feit, dat die trein zich niet te ver van de

door het „Proviantant” ingerichte „Ausgabestelle” mocht bevinden, zulks om de krachten van de paarden zooveel mogelijk te sparen. Gewoonlijk was die afstand niet grooter dan vier kilometer. Het in ontvangst nemen van de levensmiddelen op de „Ausgabestelle” had na korten tijd voor twee dagen tegelijk plaats, terwijl de tusschenliggende dag werd gebruikt om de gevulde proviand- en haverwagens te doen oprijden naar den gevechtstrein, welke zich in de onmiddellijke nabijheid der troepen bevond en waarbij ook de keukenwagens aanwezig was. De keukenwagens van de zich in voorste linie bevindende troepen reden ter uitgifte van het eten zoover mogelijk naar voren op, terwijl meestal bij invallende duisternis de „etenhalers” de spijzen in ketels kwamen afhaken. Vaak lag het daarbij door te trekken terrein onder vuur, menigeen is daarbij gesneuveld.

De Divisieintendant bevond zich bij den Divisiestaf. Zijn eerste werk, nu er stilstand in de operatiën was ingetreden, bestond in het in orde brengen van tal van zaken, die onder den snellen opmarsch en terugtocht hadden geleden. Vooral baarde de toestand, waarin de kleeding en het schoeisel der troepen verkeerden, veel zorg, terwijl ook orde moest worden gebracht in de verantwoordingen van de aan de troepen verstrekte gelden en goederen. Voorts kwamen tal van nieuwe zaken de aandacht van den intendant vragen. De troepen verzochten om verlichtingsmiddelen, om schrijfmateriaal, om brandstoffen. Steenkool was dien eersten winter niet te krijgen; de behoefte aan brandstof kon echter gemakkelijk worden bevredigd door de levering van hout uit het Argonnerwoud. Alle genoemde artikelen werden door de zorg van de intendance aangevoerd op de bovengenoemde „Ausgabestelle”, waar ook dekens en stroozakken ter beschikking van de troepen werden gesteld. Ten slotte behoorde nog tot de taak van den intendant, zich door onverwachte inspecties te overtuigen of de kassen, rekeningen en verantwoordingen der troepen in orde waren.

Had tot dusver de aanvoer van verplegingsmiddelen enz. uit de etappenmagazijnen naar de aanvullingsplaatsen door middel van voertuigencolonnes plaats gehad, zoodra zulks mogelijk bleek, ging men er toe over, het vervoer naar voren zoover mogelijk door de spoorwegen te doen overnemen. Het daarbij aangewezen eindstation, mede aanvullingsplaats voor de proviand- en haverwagens, bevond zich op een afstand van vier K.M. van de legeringsplaats van den bagagetrein. Aangezien nog een andere Divisie op hetzelfde eindstation was aangewezen, moesten de beide divisies afwisselend voor twee dagen tegelijk fourageeren. Voorts moest door de „Feldgendarme” het verkeer over den eenigen van het front naar het eindstation voerenden straatweg worden geregeld. Op het eindstation werden de artikelen rechtstreeks uit de spoorwagens in de verplegingsvoertuigen overgeladen. Was er te veel aangevoerd, dan moest dit meerdere toch zoo eenigszins mogelijk door de troepen in

ontvangst worden genomen; bij de volgende ontvangst werd dit te veel gefourageerde in mindering gebracht.

De marketenders, die de troepen gevolgd waren, zagen zich geleidelijk genoodzaakt hun bedrijf te staken aangezien de troepen eigen cantines gingen oprichten. Op de regelingsetappenplaats („Etappenhauptort”) kocht men de cantineartikelen bij aldaar gevestigde handelaars, vervoerde ze per spoor naar het eindstation en laadde ze daar over in den bij ieder bataljon ingedeelden „Marketenderwagen”. Dat ook bij het gewone rantsoen meer rekening werd gehouden met het eentonige leven in den stellingsoorlog, moge blijken uit de uitbreiding van dat rantsoen met eenige genotmiddelen, o.m. 100 gram kaas, twee sigaren en vier sigaretten.

De „Feldbäckerei” was in de nabijheid van het etappenmagazijn gevestigd; het brood werd op treinvoertuigen naar het etappenmagazijn vervoerd en daar met de overige levensmiddelen ter bestemming naar het eindstation in de spoorwagens geladen. De geleedigde treinvoertuigen werden dan voor zooveel nodig met meel uit het etappenmagazijn beladen en namen dit mede bij hun terugkeer naar de „Feldbäckerei”. Toch behoefde niet al het meel op deze wijze aangevoerd te worden; een gedeelte van het benodigde werd n.l. uit het divisierayon verkregen door het daar aanwezige graan te vermalen in een door een stroompje gedreven molen, welke bij afwezigheid van den molenaar door soldaten van de divisie werd bediend.

Met het slachtbedrijf bemoeide de intendant zich voorloopig niet. Ieder troependeel slachtte voor zichzelf; het daarbij gewonnen vet moest aan het „Proviantamt” worden ingeleverd en kwam daar ter beschikking van de intendance. Het benodigde slachtvee, dat aanvankelijk door requisitie werd verkregen en later moest worden aangevoerd, werd in achterwaarts gelegen depots („Viehdepots”) onder deskundige leiding verpleegd tot het aan de troepen werd overgegeven.

Doordat de aanvoer van levensmiddelen, munitie, enz. per spoor tot aan de aanvullingsplaats geschiedde, hadden de „Proviant-” en „Fuhrparkkolonnen” en ook de overige colonnes van den divisietrein weinig meer voor den aanvoer te doen. Daarom werden personeel, materieel en paarden van dien trein zooveel mogelijk te werk gesteld bij den plaatselijken landbouw; zij haalden het nog op het land gebleven gedeelte van den oogst binnen en hielpen de burgerbevolking bij het dorschen en ploegen. De afgedorschte voorraden werden gedeeltelijk ter beschikking van de inwoners gelaten, gedeeltelijk in beslag genomen tegen afgifte van ontvangstbewijzen. De trein-colonnecommandanten fungeerden tevens als plaatselijke commandanten („Ortskommandanten”), die mede voor de orde ter plaatse en voor het welzijn der inwoners te zorgen hadden. Teneinde geheimhouding van troepenverplaatsingen te verzekeren, moesten de „Orts-

kommandanten" het verkeer tusschen de verschillende dorpen beperken. Ook de etappeninspectie begon zich met het verkeer van de burgers in het etappen- en naar en van het operatiegebied te bemoeien. Burgers, niet tot de inheemsche bevolking behoorende, werden niet meer tot genoemde gebieden toegelaten en voor zoover daarin aanwezig, verwijderd. Een uitzondering hierop werd omstreeks Kerstmis 1914 gemaakt, toen de vele begeleiders van enorme hoeveelheden „Liebesgaben" tot de etappen- en operatiegebieden werden toegelaten.

De etappendienst en daarmee ook het werk van den etappenintendant breidde zich intusschen gestadig uit. Nachtverblijven, cantines en eetgelegenheden werden in het etappengebied opgericht, fabrieken weder in bedrijf gezet en de inwoners aangemoedigd hunne gewone bezigheden, voorzoover niet strijdig met het militaire belang, te hervatten. Aan het spoedig herstellen van de spoorwegen werd hard gewerkt, terwijl ook verbetering der straatwegen, die door het troepen-, colonne- en automobiilverkeer veel geleden hadden, ernstig ter hand werd genomen.

In Januari 1915 kreeg de divisie opdracht **een stellingvak bij Reims** te betrekken. Na een korte periode van matige vorst volgde mooi voorjaarsweer, hetwelk medewerkte om het den troepen in deze rustige stelling zoo aangenaam mogelijk te maken. De troepen in reserve kregen de beschikking over goed ingerichte barakken en militaire tehuizen met cantines. De divisieintendance bleef ditmaal niet bij het stafkwartier ondergebracht, maar betrok een onderdak ter plaatse, waar het „Proviantamt" was gelegd. Wel is waar was nu de intendant op vier K.M. van den divisiecommandant verwijderd en moest hij ter bespreking van verplegingsaangelegenheden dezen afstand zeer dikwijls afleggen, maar zijn verblijf bij het „Proviantamt" had het groote voordeel, dat hij het uitvoeringsorgaan van een belangrijk deel van den intendancedienst in zijn onmiddellijke nabijheid had, hetgeen de vlotte uitoefening van dien dienst zeer ten goede kwam.

De verzorging van den troep met levensmiddelen liet niets te wenschen over. Het vleeschrantsoen bedroeg nog steeds 375 gram. Het slachten geschiedde niet meer door de troepen zelf, doch legerkorpsgewijs in een groote fabriek, welke tot slachterij was ingericht. Hierdoor konden de vele kleine, weinig economisch en minder hygiënisch werkende troepenslachterijen buiten bedrijf worden gesteld. Met lastautomobielen werd het vleesch naar de „Ausgabestelle" vervoerd, alwaar de proviandwagens het overnamen. Later, toen zulks in verband met de zomerwarmte wenschelijk werd geacht, brachten de auto's het vleesch 's avonds vóór den dag, waarop het zou worden genuttigd, rechtstreeks tot bij de keukenwagens. Gewoonlijk verstrekte men in dien tijd per week drie dagen geconserveerd en vier dagen versch vleesch. Ook vervaardigde de korpslachterij worst, welke voor het avondrantsoen werd beschikbaar gesteld.

Het brood werd nog steeds in de „Feldbäckerei” gebakken. De rijdende veldbakovens waren echter buiten bedrijf gesteld en vervangen door steenen ovens, die door metselaars uit den troep waren gebouwd. Deze steenen ovens hadden een capaciteit van twee rijdende en voldeden over het algemeen zeer goed. De veldbakkerij bevond zich ter plaatse van het „Proviantamt” en dus konden de troepen, die bij het „Proviantamt” kwamen fourageeren, mede het benodigde brood bij de bakkerij in ontvangst nemen. Dit fourageeren begon 's morgens reeds te 6 uur en had voor twee dagen tegelijk plaats. Aan elk der troependeelen werd een afzonderlijk tijdstip van fourageeren opgegeven, opdat niemand behoefde te wachten. Het „Proviantamt” lag hier in zooverre ongunstig, dat het geen directe aansluiting aan een spoorlijn had en dus de levensmiddelen, enz., door middel van de „Kolonnen” van het naastbijgelegen station naar het „Proviantamt” moesten worden getransporteerd.

De arbeid van de verplegingsofficieren was zeer omvangrijk. Zij verdeelden de door hen op de „Ausgabestelle” ontvangen levensmiddelen, droegen zorg voor den inkoop van cantineartikelen, hielden toezicht over de keukens der compagnieën, controleerden herhaaldelijk of de noodrantsoenen bij den soldaat nog voltallig en in bruikbaren staat voorhanden waren en werden veelvuldig bij hun commandant ontboden tot het houden van besprekingen over verplegingsaangelegenheden. In dezen tijd voor Reims deed zich voor het eerst de behoefte gevoelen aan een verwarmingsmiddel voor spijzen, dat in de loopgraven zou kunnen worden gebruikt en dus geen rook mocht verwekken. Het daarvoor geschikte artikel, n.l. houtskool, werd door soldaten in achter het front gelegen bosschen in meilers gebrand.

In Mei begon de hooioogst, waarbij de troepen de inwoners hielpen. Waar dezen echter niet aanwezig waren en voorts op de landerijen in de vuurzône, waar geen enkel burger mocht verblijven, namen de troepen zelf het oogsten ter hand. Vóór echter het hooi geheel was binnengehaald werd de divisie uit haar vak weggenomen en **bij de Lorettehoogte ingezet.**

De **Lorettehoogte** ligt in een zuivere mijnbouwstreek, zoodat de reserves der divisie in mijnwerkersdorpen kwamen te legeren. In tegenstelling met de omgeving van Reims waar veel hooi werd geoogst, was hier graanbouw hoofdzaak. Toebereidselen tot den graanoogst werden reeds getroffen.

Intusschen kwamen de troepen in zware gevechten, waarbij groote verliezen geleden werden. Telkens kwam de divisie in een ander rayon, waardoor het voor de divisieintendance onmogelijk was een bepaald magazijn over te nemen of op te richten. Daarom werd voorloopig overgegaan tot het uitgeven van de verplegingsmiddelen uit spoorwagens aan het eindstation rechtstreeks aan de proviand- en haverwagens. Eerst later toen de toestand zich meer gestabiliseerd

had, werd door de zorg van den divisieintendant wederom een magazijn opgericht, thans in een buiten bedrijf gestelde kolenmijn.

Ten gevolge van het zware vuur was het vaak onmogelijk om etenhalers uit de voorste lijn naar de keukenwagens te zenden, hetgeen aanleiding was tot het mede geven aan de troepen, welke in eerste linie kwamen, van levensmiddelen, die ook in kouden toestand genoten konden worden, bijv. vleesch- en worstconserven, ham in blik, kaas, enz. Intusschen werd natuurlijk aan een warmen maaltijd de voorkeur gegeven. Daarom liet men toch, zoo eenigszins mogelijk, de etenhalers hun gevaarlijk werk vervullen, daarbij hun aantal tot het hoogst noodige beperkende door hen te voorzien van een daartoe speciaal geconstrueerde draaguitrusting, waaraan goed sluitbare ketels van 5 liter inhoud konden worden bevestigd. Op gelijke wijze werd ook voor drinkwateraanvoer naar de voorste loopgraven gezorgd; daarvoor geëigende vaten konden op den rug van den drager aan vorenbedoelde draaguitrusting worden vastgegespt.

De etappeninspectie beijverde zich om een gedeelte van de kolenmijnen weder in bedrijf te brengen, terwijl ook een zinkfabriek in gang werd gezet. Tegen September werd de zorg voor den oogst weder aan de „Ortskommandanturen” opgedragen. Stoomdorschmachines werden te harer beschikking gesteld, waarmede, bij gebrek aan schuren, het graan, in hoofdzaak tarwe, op het veld werd gedorscht. De inwoners teelden ook veel groenten, waarmede zij goede verdiensten maakten en tegelijk den troep een aangename afwisseling in het menu verschaften. In de grootere dorpen heerschte een druk zakenleven; de inwoners konden alle benoodigde levensbehoeften nog bijna zonder uitzondering in de winkels koopen.

Na de zware Septembeergevechten werd de divisie uit dit gedeelte van het front teruggenomen en in **een vak, zuidelijk van de Somme** ingezet, waar de gevechtsactie slechts gering was. De divisieintendant werd met den divisiestaf ondergebracht in een groote boerderij, welke ongeveer één K.M. van Peronne verwijderd lag. Het „Proviantamt” werd in deze stad gevestigd, waar groote opslagplaatsen, direct aan den spoorweg gelegen, beschikbaar waren. Ook hier werd telkens voor twee dagen tegelijk gefourageerd; de proviand- en haverwagens verbleven overigens ter plaatse, waar de reserves der divisie gelegerd waren.

Teneinde te verzekeren, dat de troepen in voorste lijn ook bij langdurige beschieting, waarbij van aanvoer van verplegingsmiddelen geen sprake kon zijn, geen gebrek aan het hoogst noodige voedsel zouden krijgen, werd overgegaan tot het inrichten van scherfvrije levensmiddelenbergplaatsen in de voorste loopgraven, waarin in opslag werden gehouden artikelen, die niet aan spoedig bederf onderhevig zijn, zooals beschuit, geconserveerd vleesch, enz. Verder werden

in deze opslagplaatsen flesschen met drinkwater en verlichtingsartikelen ondergebracht. In 't algemeen bevond zich in elk bataljonsvak één zulk een opslagplaats, welke inhoud vaak door den verplegingsofficier werd gecontroleerd. De hoeveelheid levensmiddelen, welke in die opslagplaatsen in voorraad werd gehouden, was toereikend voor de betrekkelijke bezetting gedurende een tijdvak van drie dagen. Alle in deze depots bewaarde levensmiddelen moesten, in verband met de rattenplaag, in blik verpakt zijn. Voor drinkwater werd zeer veel gebruik gemaakt van selterswater, waarvan het verbruik in de warme zomermaanden zeer groot was. Dit gaf den divisieintendant aanleiding een selterswaterfabriek op te richten met een capaciteit van twee duizend flesschen per dag. Deze maatregel heeft veel succes gehad, ofschoon het een bezwaar was, dat bij verplaatsing van de divisie het tot deze eigen installatie behorende materieel niet kon worden medegenomen, daar de bergruimte op de transportwagens, waarover de divisie beschikte, absoluut onvoldoende was.

Daar het dislocatierayon der divisie weinig hout bevatte en dit weinige nog voor gezichtsdekking moest blijven staan, werd een houthakkersdetachement uit de troepen gecommandeerd om het benodigde brandhout in een in het achterland liggend bosch te hakken. Aangezien de eigenaar van dat bosch gevlucht was, werd de Burgemeester van het betrokken dorp een bewijs van ontvangst van dat hout ter hand gesteld.

Het Sommekanaal werd zeer intensief als aanvoerweg voor allerlei artikelen, vooral materiaal voor wegenbouw, geperst hooi, enz., benut.

Door de legerleiding werd nadruk gelegd op het groote belang, verbonden aan een goede voorbereiding van de landerijen voor den zaaitijd. Waar de inwoners het werk niet af konden, moesten de „Ortskommandanten” met personeel en paarden uit den troep hulp bieden. Intusschen was het Spaansch-Amerikaansche Comité zijn werkzaamheden begonnen. In elk dorp richtte het verstrekkingplaatsen van levensmiddelen voor de burgerbevolking op. Voor de inwoners was dit een ware zegen, aangezien het thans in Duitschland intredende gebrek aan voedingsmiddelen een verdere verzorging van die inwoners verbood, wilde men de verpleging van de eigen bevolking en troepen niet in gevaar brengen.

Om over versche groenten te kunnen beschikken, legde de divisie in een meer achterwaarts gelegen gebied een moestuin aan, waarin verschillende koolsoorten, uien, wortelen en knollen verbouwd werden. „Wie zaait zal ook oogsten”, bleek in dit geval niet toepasselijk te zijn, want de divisie werd vóór het rijpen der groenten uit haar stellingenvak teruggenomen.

Aan de verpleging na den zomer van 1916 moge de volgende-, tevens slotbeschouwing worden gewijfd.

De Fransche regels voor grens- en groepschieten.

DOOR

P. M. VIS

Majoor der Artillerie.

Bij het grensschieten, dat door groepschieten gevolgd wordt, wordt, naar gelang de waarneming \div of $+$ is, met een *fourchette* vooruit- of teruggegaan. De *fourchette* is een veranderlijke grootte en gelijk aan $3 \times$ de schootstafel LS_{50} . Daar in Frankrijk wordt aangenomen dat de oorlogsspreiding $1\frac{1}{2}$ maal zoo groot als de schootstafelspreiding is in den oorlog de *fourchette* = $2 LS_{50}$.

Al dadelijk zij opgemerkt, dat dit bedrag op kleine afstanden *kleiner* en op groote afstanden *grooter* is dan 100 M.

De grensschoten worden herhaald, en als met 'n OH. twee schoten in tegengestelden zin worden waargenomen, worden met die OH. nog twee schoten gedaan.

In een ander opstel (Grens- en groepschieten, voorkomende in de Mei-aflevering van dit jaar) deelden wij mede hoe groot de kansen zijn dat een groep moet worden afgebroken of afgeschoten, voor de gevallen dat de $LS_{50} = 25$ M. en $= 100$ M. is; uit de daar gegeven getallen kan men zich een denkbeeld vormen van de grootte der kansen bij den aanvang van het groepschieten door de Franschen; immers het bepalen van grenzen ter grootte van $2 LS_{50}$ kan in dit opzicht gelijk gesteld worden met het bepalen van grenzen van 100 M. bij een $LS_{50} = 50$ M.

Dat vooruit- en teruggaan bij het grensschieten met een bedrag, dat *afhankelijk is van de spreiding*, brengt mede dat elke regel die voor kleine afstanden goed is, ook goed is voor groote afstanden. Bij ons doet zich b.v. het geval voor dat na $\left\{ \begin{array}{l} + + \\ - + - - \end{array} \right.$ op kleine afstanden de OH. van de \div grens en op groote afstanden een 25 M. kleinere OH. dan die van de \div grens de beste uitkomsten belooft voor het groepschieten.

In Frankrijk bestaat de groep in den regel uit 12 schoten en wordt afgebroken, als de eerste 6 schoten in den zelfden zin vallen.

Na 12 schoten wordt de OH. gewijzigd, indien niet evenveel schoten $+$ als \div zijn waargenomen; dan wordt gewijzigd met $n/12$ *fourchette*, als n het aantal schoten is dat een ander teeken zou moeten hebben om tot evenveel $+$ als \div schoten te geraken. Na $7 +$ en $5 \div$ wordt de OH. derhalve verkleind met $\frac{1}{12} f$; na $8 +$ en $4 \div$ met $\frac{2}{12} f$; enz. Dit is een vrij juiste correctie; immers indien van 12 schoten $7 +$ zijn gevallen, dan ligt het G.T. $0.16 LS_{50}$ achter het doel en de volgens bovengenoemden regel aan te brengen correctie bedraagt $\frac{1}{12} f = \frac{1}{6} LS_{50}$. Van $8 +$ en $4 \div$ ligt het G.T. $0.16 LS_{50}$ achter het doel en de

correctie bedraagt $\frac{2}{12} f = \frac{1}{3} LS_{50}$. Van $9 +$ en $3 \div$ resp. $0.50 LS_{50}$ en $\frac{1}{2} LS_{50}$; Van $10 +$ en $2 \div$ resp. $0.72 LS_{50}$ en $\frac{2}{3} LS_{50}$ en van $11 +$ en $1 \div$ resp. $1.03 LS_{50}$ en $\frac{5}{6} LS_{50}$.

Een overeenkomstigen regel kunnen wij niet geven, en wat is hij niet eenvoudig. Bovendien leidt hij **rechtstreeks** naar het doel: evenveel $+$ als \div schoten.

Is een aantal van 12 schoten voor een groep niet te groot?

Bij de beantwoording van die vraag bedenke men, dat de Franschen, hoewel zij met het groepschieten natuurlijk hetzelfde beoogen als wij, met de groep toch iets anders doen dan wij; zij bepalen er het G.T. van, en brengen dan de vereischte correctie aan. Bij ons gaat het er daarentegen om of de groep goed (2 tot $4 \div$) of niet goed (1 of $5 \div$) is, en is de groep niet goed, dan gaan wij een andere O.H. probeeren, die 25 M. (vroeger 50 M.) grooter of kleiner is, ongeacht de grootte van de spreiding; misschien moeten wij nog een keer halveeren om tot een O.H. te geraken, die bevredigend is. Zij gaan recht op het doel af; wij komen er langs omwegen.

En nu kan in het belang van een nauwkeurige bepaling van het G.T. de groep niet te groot genomen worden; maar aangezien het aan den anderen kant van belang is, om het G.T. *zoo spoedig mogelijk* op de goede plaats te brengen, neme men de groep niet te groot.

Deden de Franschen als wij, d.w.z. verklaarden zij de groep goed als $\frac{1}{3}$ tot $\frac{2}{3} \div$ waren (4 tot $8 \div$), dan zou nog niet gezegd kunnen worden dat de groep te groot is, omdat de kans dat de O.H., waarmede het groepschieten aanvangt, goed zal zijn, tengevolge van het grenzen herhalen grooter is dan vroeger bij ons na enkelvoudige grenzen.

Voor ons is het van belang dat het aantal *goede groepen* groot is, voor de Franschen dat het aantal *af te schieten groepen* groot is.

Is het niet te laat om pas na 6 schoten in denzelfden zin de groep af te breken?

Omdat de kans, dat de O.H. voor het groepschieten goed zal zijn, vrij groot is, en de kans, om uitsluitend $+$ of \div schoten te krijgen, vrij klein is (kleiner dan vroeger bij ons na enkelvoudige grenzen van 100 M.), bevreedt het ons niet, dat de Franschen een groep niet afbreken, vóór 6 schoten gedaan zijn.

Gaan wij na waar de meest waarschijnlijke plaats van het doel is na eenige $+$ schoten, dan vinden wij in geval $\left\{ \begin{array}{l} 5100 + +^1 \\ 5000 \div \div \end{array} \right.$ dat in bijna 60 van de 100 gevallen zal voorkomen, dat na 3 $+$ schoten met 5050, de meest waarschijnlijke afstand 5012.5 M zal zijn en dus 5000 dichter daarbij is dan 5050. Na 6 $+$ schoten met 5050 is de meest

¹⁾ Gemakshalve noemen wij hier afstanden. Men kan ze vervangen door willekeurige andere a en $a + f$.

waarschijnlijke plaats van het doel gekomen op den afstand 5000 M. De kans, dat het 7e schot ook + zal vallen, is dan 86 %.

In geval $\left\{ \begin{array}{l} 5100 \text{ } + \text{ } + \\ 5000 \text{ } - \text{ } + \text{ } + \text{ } - \end{array} \right.$, waarvoor 7.2 % kans bestaat, is de meest waarschijnlijke plaats van het doel op 5000; na 6 + schoten met OH. 5000 is de meest waarschijnlijke afstand geworden 4962.5; de kans, dat het 7e schot ook + zal vallen, is 79 %; na 6+ schoten met OH. 5000 is de meest waarschijnlijke afstand geworden 5025; de kans voor het 7e ÷ schot is 78 %. Dat deze kansen iets kleiner zijn dan in geval $\left\{ \begin{array}{l} 5100 \text{ } + \text{ } + \\ 5000 \text{ } - \text{ } - \end{array} \right.$ is verklaarbaar; immers de kans, dat de groep goed zal zijn, is in laatstgenoemd geval iets kleiner.

De kans voor het geval $\left\{ \begin{array}{l} 5100 \text{ } + \text{ } + \\ 5000 \text{ } - \text{ } + \text{ } - \text{ } - \end{array} \right.$ bedraagt 6.1 %, voor $\left\{ \begin{array}{l} 5100 \text{ } + \text{ } + \\ 5000 \text{ } - \text{ } + \text{ } + \text{ } + \end{array} \right.$ 6.7 % en voor $\left\{ \begin{array}{l} 5100 \text{ } + \text{ } - \\ 5000 \text{ } - \text{ } + \end{array} \right.$ slechts 0.4 %.

Voor de meest waarschijnlijke plaatsen van het doel in die gevallen wordt naar de Bijlage verwezen.

Men heeft, betrekkelijk weinig aan de kennis van de kans voor b.v. het 7e + schot. Het is van meer belang om te weten wat de meest waarschijnlijke afstand van het doel is geworden na een zeker aantal + of ÷ schoten. Voor de laatste 3 hierboven genoemde gevallen hebben wij geen verdere berekeningen gemaakt, omdat naar onze meening de regel voor het afbreken van de groep gebaseerd moet zijn

op het meest voorkomende geval, n.l. $\left\{ \begin{array}{l} + \text{ } + \\ - \text{ } - \end{array} \right.$

Als de groep wordt afgebroken, omdat de eerste 6 schoten in den zelfden zin zijn gevallen, dan worden de volgende 6 schoten gedaan met een $\frac{1}{2} f$ grootere of kleinere OH. en de 12 schoten worden beschouwd als te zijn afgegeven met de gemiddelde van de OH. van de beide halve groepen.

Onderzoeken wij dezen regel, dan vinden wij het volgende. We nemen voor dat onderzoek natuurlijk het meest voorkomende geval, n.l.

$\left\{ \begin{array}{l} 5100 \text{ } + \text{ } + \\ 5000 \text{ } - \text{ } - \end{array} \right.$ Na 6 + schoten met OH. 5050 is de meest waarschijnlijke afstand van het doel geworden 5000 M. Als we dan met OH. 5000 de groep gaan voortzetten, is de kans op 3+ en 3÷ schoten grooter dan elke andere verhouding. Van de 6 schoten met OH. 5050 die *achter*

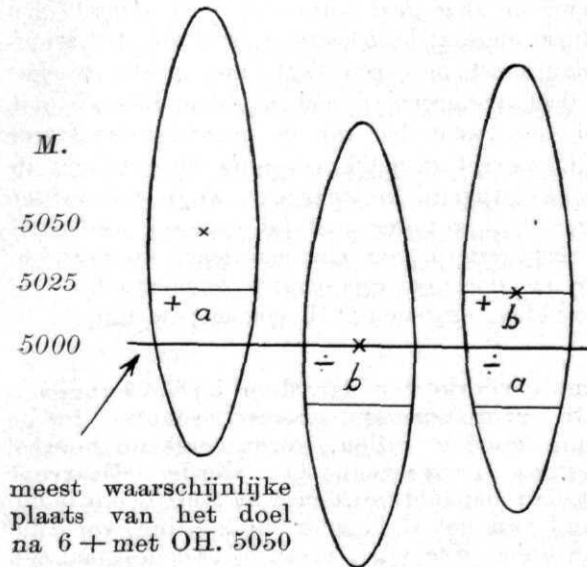
STAAT aangevende de kansen voor de ligging van het doel op de verschillende afstanden in eenige van de meest voorkomende gevallen, die zich bij het grensschieten volgens de Fransche regels kunnen voordoen, alsmede na eenige opeenvolgende + of - schoten bij het groep-schieten. Voor de afstanden 4900 tot 5200 M. kunnen willekeurige andere a tot $a + 300$ M. in de plaats gesteld worden, omdat bij het grensschieten met een bedrag, dat evenredig is aan de LS_{50} , wordt vooruit- of teruggegaan.

Is ook geldig voor ons op afstanden waarop $LS_{50} = 50$ M.

Kansen dat het doel op de verschillende afstanden ligt na									Afstand in M.	Kansen dat het doel op de verschillende afstanden ligt na								
5100 + 5000 -	+ 5100 - 5000	+ 5100 + 5050 - 5000	+ 5100 + 5050 - 5000	+ 5100 + 5050 - 5000	+ 5100 + 5050 - 5000	+ 5100 + 5050 - 5000	+ 5100 + 5050 - 5000	+ 5100 + 5050 - 5000		5100 + 5000 -	+ 5100 - 5000	+ 5100 + 5050 - 5000 en 6(+)	+ 5100 + 5050 - 5000 en 7(+)	+ 5100 + 5050 - 5000 en 6(-)	+ 5100 + 5050 - 5000 en 7(-)	+ 5100 + 5000 - 5000	+ 5100 + 5000 - 5000	
0	0	0	0	0	0	0	0	0	5200	0					0	0		
0.00120	0.00002	0	0	0	0	0	0	0		0					0	0		
25	8	0	0	0	0	0	0	0		0					0	0		
62	52	0	0	0	0	0	0	0		0					0	0		
112	169	0	0	0	0	0	0	0	5150	0					0	0		
200	534	0.00010	klein							0					0	0		
311	1305	0.00052	0.00002							0					0	0		
460	2859	286	22							0					0	0		
622	5219	940	130						5100	0					0	0		
776	8121	2598	637							0.00013					0.00788	klein		
914	0.11278	5640	2161							74					0.02166	klein		
992	0.13295	9838	5579							549			0.05642	0.06877	0.06189	0.00015		
1028	0.14316	14316	0.10971	0.07504	0.04774				5050	1914			0.15207	0.17755	0.11491	0.00102		
992	0.13295	16750	0.16174	0.13940	0.11168	0.08607	0.06440	0.04715	5037.5	5617			0.27610	0.29759	0.17510	0.00574		
914	0.11278	16918	0.19446	0.19953	0.19039	0.17460	0.15552	0.13555	5025	0.11634			0.28971	0.27880	0.20724	0.02081		
776	8121	13644	0.17566	0.20186	0.21566	0.22157	0.22104	0.21578	5012.5	0.18350			0.16053	0.12976	0.18553	0.05784		
622	5219	9500	0.13248	0.16493	0.19095	0.21247	0.22963	0.24283	5000	0.21535	0.04242	0.02688	0.04708	0.03020	0.12788	0.11557		
460	2859	5430	7907	0.10276	0.12426	0.14426	0.16277	0.17969		0.18722	0.14757	0.11780			0.06529	0.17108		
311	1305	2558	3841	0.05150	0.06394	0.07695	0.08956	0.10200	4975	0.12114	0.27180	0.25830			0.02398	0.19503		
200	534	1058	1606					0.04485	4962.5	6224	0.27566	0.29340			0.00704	0.17536		
112	169	338	518						4950	2311	0.16546	0.19078			0.00136	0.12540		
62	52	104	160							777	0.07204	0.08672			0.00024	0.07926		
25	8	16	26							132					klein	0.03480		
2	2	4	6							34					klein	0.01794		
0	0	0	0						4900	0					0	0		
1.000	1.00000	1.00000	1.00000	1.000	1.000	1.000	1.000	1.000		1.00000	1.000	1.000	1.000	1.000	1.00000	1.00000		

Bij onderlinge vergelijking van de eerste 9 kolommen valt op te merken, dat het grootste getal in een kolom groter is dan, en zoo het niet lager, dan toch op dezelfde hoogte staat als dat in de voorgaande kolom. Ware het aantal strooken waarin het schijfbeeld verdeeld is, grooter genomen, dan zou het grootste getal in elke kolom, lager gestaan hebben dan dat in de voorgaande.

het doel zijn gevallen, zouden er misschien 1 of meer *vóór* gevallen zijn, als ze afgegeven waren met O.H. 5025. In de figuur zien we dat

dát de schoten zouden zijn, die in het vak *a* zijn gevallen. In dit vak zijn gevallen $\frac{16}{100} \times 6$ d.i. 1 schot. Evenzoo zouden er van de 3 schoten met O.H. 5000, die *vóór* het doel zijn gevallen, misschien 1 of meer *achter* gevallen zijn, als ze afgegeven waren met O.H. 5025.

In de figuur zien we, dat zulks het geval zou zijn met de schoten die in het vak *b* gevallen zijn. In dit vak zijn gevallen $\frac{25}{100} \times 6$ d.i. 1 schot. Volgens deze berekening zou dus aangenomen moe-

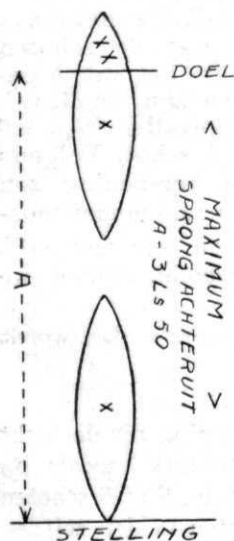
ten worden dat 5 +, 1 ÷, 4 + en 2 ÷ d.i. 9 + en 3 ÷ met O.H. 5025 verkregen zouden zijn, en den regel toepassende, vinden we hetzelfde n.l. 6 +, 3 + en 3 ÷ d.i. 9 + en 3 ÷.

Valt het tweede zestal in den zelfden zin als het eerste, dan wordt het grensschieten hervat.

Beschikt men niet over veel tijd, zooals bij waarneming uit de lucht kan voorkomen, of beschikt men niet over veel munitie, zooals bij groote kalibers kan voorkomen, dan kan de groep uit 10, 8 of 6 schoten bestaan, en dan wordt afgebroken na 5, 4 of 3 schoten in den zelfden zin en gecorrigeerd met $\frac{n}{10} f$, $\frac{n}{8} f$ of $\frac{n}{6} f$.

Ligt een doel kort *vóór* de eigen stelling, en bestaat er dus kans, dat bij het inschieten schoten in die stelling zouden vallen, dan wordt begonnen met een O.H. die zeker schoten achter het doel geeft. Daartoe wordt een O.H. genomen, behoorende bij den afstand tot het doel, vermeerderd met $\frac{1}{50}$ van dien afstand en met de fourchette. Hoe komt men daartoe? Als men elken dag van het jaar met een zelfde soort vuurmond en met de zelfde O.H. een groot aantal schoten doet, en dus bij alle weersgesteldheden schiet, ook ladingen van verschillende buskruitpartijen gebruikt, de verbrandruimte den eenen dag anders is dan den anderen dag, enz. en na afloop van elk vuur het G.T. bepaalt, en op de plaats daarvan b.v. een piketpaal inslaat, dan zullen al die piketpalen een schijfbeeld vertoonen waarvan de spreiding onge-

veer gelijk is aan $\frac{1}{5}$ van den afstand ¹⁾). Het G.T. van dit schijfbeeld ligt op den afstand, waarbij de gebezigde O.H. behoort ²⁾). Als men derhalve op een willekeurigen dag gaat vuren en men wenscht het doel te brengen op den naar deze zijde gekeerden rand van het schijfbeeld der piketpalen, dan moet men een O.H. kiezen, die behoort bij den afstand tot het doel, vermeerderd met $\frac{1}{10}$ van dien afstand. Omdat de Franschen bij het vaststellen van de gegevens, waarmede het vuur geopend wordt, zooveel mogelijk rekening houden met de eigenschappen van de buskruitpartij, luchtgewicht, wind, enz. achten zij een vermeerdering met $\frac{1}{50}$ van den afstand evenwel voldoende. Alleen met dit bedrag vermeerderd, zou nog een schot kunnen verkregen worden *in* of *vóór* het doel; om een schot te krijgen *achter* het doel, vermeerderen zij de aldus verkregen O.H. nog met de fourchette.

Om te voorkomen dat, door bij het teruggaan een te groote sprong te nemen, schoten in de stelling zouden vallen, wordt berekend hoeveel hoogstens teruggegaan kan worden. Daarvoor moet dan bepaald worden wat wel de minimum afstand van het G.T. vóór de stelling zal zijn, als de gebezigde O.H. voor de tweede maal een + schot geeft. Meer dan LS_{50} aan dezen kant van het doel, zal het G.T. wel niet liggen, want dan ware de kans op 2 + schoten te gering. Bij een afstand van LS_{50} vóór het doel is de kans op 2 + schoten $0.09 \times 9\%$ d. i. nog niet 1% . Voorts moet men 2 LS_{50} van de stelling verwijderd blijven; de maximum sprong achteruit die gemaakt mag worden is dus $a - 3 LS_{50}$, als a de afstand is waarop het doel vóór de stelling is gelegen.

Is a kleiner dan $3 LS_{50}$ dan zal de stelling tijdelijk ontruimd moeten worden.

Ligt het vuur enfileerend vóór en b.v. rechts van de eigen stelling dan mag, als de eerste 2 schoten rechts van het doel gevallen zijn, niet meer naar links gegaan worden dan de zijdelingsche afstand doel—eigenstelling verminderd met $3BS_{50}$ bedraagt. Na meer schoten gedaan te hebben, is eenige correctie natuurlijk wel geoorloofd, mits men de stelling maar niet dichter nadere dan $2BS_{50}$ (van de banen) ³⁾.

¹⁾ Dit geeft te denken bij het schieten zonder waarneming op doel of hulpdoel.

²⁾ Voor zoover tenminste de schootstafel berekend is voor de gemiddelde jaartemperatuur, enz. van het eigen land.

³⁾ De breedte werking van T. projectielen is hier buiten beschouwing gelaten.

Fragmenten uit het dagboek van een Brigade-Commandant.

De hieronder volgende korte aantekeningen zijn ontleend aan het dagboek van den Commandant eener brigade, die den mobilisatietijd doorbracht in Noord-Brabant. Zij betreffen het eerste jaar van dat tijdperk.

Hier en daar zijn aantekeningen, waaronder ook van te persoonlijken aard, weggelaten. Ofschoon speculatieve bespiegelingen, omtrent hetgeen wel op het oorlogsterrein zou kunnen gebeuren, meermalen onjuist zijn gebleken, terwijl wellicht niet altijd een even billijk oordeel wordt uitgesproken over binnenlandsche aangelegenheden, zoo is toch een en ander ongerept gelaten, omdat het weergeeft, wat toen werd gedacht in den troep.

Men leefde — een beetje vergeten — in de kantonnementen onder een waas van geheimzinnige geheimhouding, als ware men in onmiddellijke aanraking met den vijand. Wanneer men in latere perioden eens met verlof kwam, b.v. in den Haag, dan hoorde men daar met niet geringe verbazing kalm in het openbaar spreken over zaken, waarover aan de grens hoogstens gewichtig gefluisterd werd. Dáár, als regel van betrouwbare berichten verstoken, moest men zich wel met gissingen tevreden stellen.

De aantekeningen zijn zonder eenige pretentie van militair wetenschappelijk belang; maar zullen misschien menigeen, die eveneens deze dagen in Brabant doorbracht, ze in gedachte nog eens doen doorleven.

1914.

27 Juli. Van morgen in de vroege ontmoet ik op de heide een mijner regimentcommandanten. Hij deelt mij mede, dat Kaptein X., voor dringende omstandigheden, twee dagen verlof heeft verzocht en vraagt, hoe hij daarmee aanmoet? Eenigszins verbaasd antwoord ik: „moet gij mij dat vragen”? „Ja”, zegt hij, „in verband met telegram A”. Zoo hoor ik eerst thans, dat gisteren, Zondag, dit telegram is aangekomen.

Het blijkt, dat men op het garnizoensbureau nog geen rekening heeft gehouden met de brigade organisatie en slechts de mededeeling heeft gedaan aan den commandant van het stamregiment, maar den Br. Ct. en den Ct. van het andere regiment heeft vergeten. Na hetgeen daarover te hooren is gegeven, zal dat wel niet meer voorkomen.

Vandaag komt telegram B, Strategische voorzorgen! Een paar inundatie bewakingsdetachementen worden uitgezonden; de Geneeskundige Dienst maakt bezwaar, om de tot de mobilisatie uitrusting behorende 30 à 40 verbandpakjes mede te geven: men zegt daartoe de machtiging van den Inspecteur van het Dienstvak noodig te hebben. Leve het initiatief!

30 Juli. Hedenmiddag 3.45 ontving garnizoenscommandant alhier het telegram: „Reken op leger- en landweermobilisatie”. Ik wist het een minuut of wat later; de zaak loopt dus nu beter.

Het doet weldadig aan zoo kalm een ieder bij de brigade bezig is met de voorbereiding der mobilisatie. Heerlijk, dat de omstandigheden ons den tijd laten om het geleidelijk en rustig te doen. Alle telegrammen hadden ook in elkaar kunnen schuiven en dan zou het heel wat bezwaarlijker zijn geweest.

Zullen wij werkelijk mobiliseeren? En, zoo ja! zullen wij ook moeten strijden? Maar met of tegen wien dan? Het wekt een zonderling gevoel, dat hiervan niets te zeggen valt, daar ons land feitelijk geheel buiten het Europeesch conflict staat en wij tegen niemand een nationalen haat koesteren.

31 Juli. Tusschen 2.00 en 3.00 nam. bericht ontvangen van mobilisatie van Leger en Landweer op 1 Augustus. Ook nu gaat van militaire zijde alles even kalm en rustig door. De burgerij, ook de platte-landsbevolking uit de omgeving, toont eenige zenuwachtigheid, o.a. zich uitende door het leegkopen van alle winkels, waar wat eetbaars te krijgen is. Het gaat echter vrij ordelijk en zonder geweld, waaraan wij ook gauw een einde zouden maken. Vermoedelijk bestaat de vrees, dat de prijzen zullen opslaan.

1 Augustus. *Eerste mobilisatiedag.* Welk een veine, dat ik een paar maanden geleden bij de geheele brigade de mobilisatievoorbereiding van a tot z heb laten napluizen. Men mopperde toen wel een beetje, maar nu profiteeren we er van, want alles blijft kalm en regelmatig verlopen.

Het magazijn van kleeding en uitrusting werkt wat langzaam en kon ook beter voorzien zijn. De menschen komen in grooten getale opzetten, ordelijk; nagenoeg in het geheel geen dronkenschap en geen gebral. Fatsoenlijk en ernstig; zeer velen een beetje overduveld, om het zoo te noemen; ik geloof, dat de overgrootste meerderheid nooit aan de mogelijkheid heeft gedacht, werkelijk wel eens te zullen moeten mobiliseeren. Mijn hoofdindruk over het gedrag der terugkomende verlofgangers is *hoogst gunstig*. De kazerne en de gevorderde scholen loopen vol.

Niet alleen de menschen komen opzetten, maar ook de, voor de mobilisatie van dit groote garnizoen zoo talrijke, paarden stroomen van alle kanten naar de vorderingsplaatsen, waar het werk in vollen gang is.

Van avond kwam ook het voor mijn brigade bestemde landweerbataljon aan. Een merkwaardig schouwspel. Het bataljon heeft verschillende grenswacht-detachementen met het volgens de strategische aanwijzingen vastgestelde aantal kaderleden moeten achter laten, wat bij het groote incompleet aan kader daarop neerkomt, dat ik uit het station zag marcheeren: een majoor, waarbij zich hier een luitenant-adjudant, afkomstig van de tijdelijk opgeheven Krijgsschool, meldde,

en achter dien hoofdofficier ruim 600 landweermannen vrijwel zonder officieren of onderofficieren. Deze onverwachte kaderloosheid is niet bevorderlijk bij het onderdak brengen der menschen, waarvan enkelen wat mopperen omdat ze zoo moe zijn en niet meer op de beenen kunnen blijven staan; overigens allen zeer ordelijk. Wederom een verheugend blijk van goeden geest en goeden wil.

2 Augustus. Tweede mobilisatiedag. Heden, Zondag, tevens verjaardag van H. M. de Koningin-Moeder. Wat een contrast met gewone tijden; de mobilisatie gaat rusteloos voort. De gisteren gevorderde paarden zijn ingedeeld en zoo komt de brigade plotseling van 11 op 239 paarden, d.i. op een paar na alle present. Zooals te voorzien was, zijn de rijpaarden niet veel soeps; practisch gesproken bestaan — behalve in een paar groote steden — in ons land ook geen rijpaarden. Alles bij elkaar is de vordering echter schitterend verlopen; hulde aan kolonel Punt, wiens schepping dit feitelijk is.

Te 2.00 nam. marcheerde een bataljon geheel gemobiliseerd af naar de N. H. Waterlinie. Mooie proef op de som voor onze mobilisatievoorbereiding en dat nog wel na zulk een bijzonder lange vredesperiode. Wanneer men niet wil fitten op kleinigheden, moet men een en ander wel schitterend noemen.

Het gisterenavond, ter vervanging van het vorenbedoelde bataljon, aangekomen landweerbataljon moet geheel nieuw geëncadreerd en op sterkte gebracht worden en krijgt van het eene bataljon een paar officieren, van een ander eenige vaandrighs, en van overal wat lager kader en manschappen. Dit gemengde gezelschap zal met tact, maar flink moeten worden geregeerd.

3 Augustus. Derde mobilisatiedag. De mobilisatie hedenmiddag om 12 uur voltooid. Intusschen wordt voortgegaan met aanvullingen en verbeteringen en begonnen met oefeningen, wat hard noodig blijkt. De onder de wapenen gekomen menschen, d.i. dus zoowat de geheele brigade, zijn vol goeden wil en passief ordelijk, maar hebben toch geen flauw idee, dat ze weer soldaat zijn. Zoo had ik vanavond voor het eerst een gedeelte van 6.30 tot 8.30 gelegenheid gegeven om uit te gaan; maar om 8.30 liep de straat nog vol soldaten. Ik zal hier scherp tegen optreden. Een gedeelte moet steeds onder de hand, dus geconsigneerd, blijven, omdat voor deze legergroep (waarover ik het bevel heb gekregen), een spoorwegregeling is ontvangen, volgens welke uitgaande van het uur *a* om het uur een trein van hier moet kunnen vertrekken, zoodat ik ook steeds voor dat uur *a* een treinbevolking bij de hand moet hebben.

Heden was in deze stad al het goud- en zilvergeld op geheimzinnige wijze verdwenen. Is dit een herinnering aan den Spaanschen tijd, met sokken klinkende munt onder de pannen en potten met geld begraven in de tuinen? Er moet een hoop geld zijn, want het platteland heeft zich hier arm gekocht aan allerlei levensbehoefden. Ik heb op verschillende plaatsen het gerucht laten verspreiden, dat, wanneer het geld

niet te voorschijn komt, ik huiszoekingen zou laten doen en het in beslag zou nemen. Men moest eens weten, dat ik daartoe niet het minste recht heb; maar gelukkig denkt men nu, dat vrijwel alle gezag in militaire handen is overgegaan. Toch is het noodig, dat er iets gebeurt, want er wordt in sommige winkels schandelijk misbruik gemaakt van het zoogenaamd niet terug kunnen geven van papiergeld.

Een mijner regimentscommandanten zegt van een financier te hebben gehoord, dat de oorlog nooit langer zal kunnen duren dan drie maanden, want dat dan het geld op zal zijn. Ik mag lijden, dat het waar is; maar in de Balkanstaten zijn wel schulden en is geen geld en toch is daar zoowat altijd oorlog.

4 Augustus. De regimenten marcheerden heden elk met gevechtstrein naar een heide en blijven daar den geheelen dag tot houden van oefeningen. De vereenigde bagagetreinen maken een oefeningsmarsch om de stad heen. Er begint al wat beter houding in de menschen te komen; zij worden wat meer soldaat en begrijpen zelf dat dit nu noodig is. Ook laat ik dat met hen bespreken.

De meest wonderlijke en bespottelijke verhalen komen tot ons en worden den volgenden dag weer tegen gesproken. Zoo liep van morgen o.a. het verhaal in de kazerne, dat de Minister van Oorlog door inspanning was overleden en dat Amsterdam in vol oproer was; beide pure verzinsels. Ik verzoek aan de hoofdofficieren streng te reageeren tegen dergelijk geklets en de verspreiders van zulke onzinverhalen ter verantwoording te roepen.

Heden de bevelen van het opperbevel ontvangen voor een concentratievervoer A. Waarheen? is niet bekend; ik denk Oost-Noordbrabant. Men schijnt bij den divisiestaf niet te gelooven, dat deze concentratie tot uitvoering zal komen.

Als staaltje hoe de burgerbevolking zich zelve bang maakt, diene, dat ik heden een brief krijg van een te Bussum logeerende dame, die heeft moeten vernemen, dat men het onverantwoordelijk van haar vindt, dat zij nog langer op zulk een blootgesteld en gevaarlijk punt blijft.

De gevorderde paarden baren veel zorg. Zij staan in een paar, overhaast voor hun verblijf ingerichte, maneges. Velen rukken zich 's nachts los en dan heeft het er veel van een leeuwenkuil. Deskundig personeel heb ik niet; ik zelf ben een van de weinige officieren van de geheele brigade, die wel eens bij een bereden wapen gedetacheerd was. Daar mijn trekpaarden niets anders behoeven te doen dan stappend werk, zou ik beter gebaat zijn geweest met wat oudere beestjes, dan vele die men nu heeft gevorderd en meer paard zijn, maar daardoor ook minder gemakkelijk zijn te behandelen. Bovendien krijgen boerenpaarden normaal weinig of geen haver en zijn deze plotseling op het ration van 6 K.G. gesteld. Ik laat een deel van het ration achter houden; kan later te pas komen. Verder benoem ik een gewezen rijwielsergeant en een luitenant tot stalmeester en opperstalmeester bij de

brigade; niet omdat zij verstand van paarden hebben, maar omdat het een paar flinke kerels zijn.

5 Augustus. Van middag alle korpscommandanten en hoofdofficieren van de legeringsgroep vereenigd en mij overtuigd dat er geenerlei misverstand kan bestaan omtrent het concentratievervoer.

Uit de couranten krijgt men den indruk, dat Duitschland onze neutraliteit wil eerbiedigen; het is de vraag of het dit zal *kunnen* volhouden, wanneer de Duitse legers het hoofd stooten voor de Belgische vestingen. De Belgische grens is reeds geschonden.

Uit deze mobilisatie is mij gebleken:

1°. dat er iets op moet worden gevonden, waardoor het niet meer noodig is infanteriebataljons door landweerbataljons te doen vervangen;

2°. dat het depot niet te gauw moet worden afgezonderd en weggezonden. Het moest nu weg, vóór dat de korpsen behoorlijk waren georganiseerd, waardoor heen en weer reizen van personeel en materiaal ontstond;

3°. dat de paardenvordering voor de infanterie, wat meer moet worden geleid in de richting van de practische behoeften van dat wapen.

Wanneer wij onmiddellijk hadden moeten uitrukken, zou een en ander ons zeer veel nadeel hebben kunnen berokkenen.

6 Augustus. Bij herhaling heb ik gevraagd om de telefoonstations der brigade. We zouden er nu zoo mooi mee kunnen oefenen en dat is hard noodig, want het gebruik is bij den troep nog niet doorgedrongen. Het schijnt, dat de Telegraafafdeeling ze achter houdt met het oog op een aanschrijving van April 1913 volgens welke die stations eerst naar de troepen gaan, wanneer deze naar het concentratiegebied vèrtrekken. Toen die aanschrijving werd gegeven, bestond echter de tegenwoordige afwachtingsconcentratie nog niet, kan men zich daar nu niet indenken en aanpassen? Ik kon het gelukkig mededeelen aan den Chef van den Staf van het Veldleger, zoodat ik hoop, dat wij wel geholpen zullen worden.

Een hogere autoriteit bezoekt de troepen en spreekt ze overal toe. Daar de speech steeds dezelfde is en door den een aan den ander wordt medegedeeld, verwekt dit nogal vroolijkheid. Een les, om tegenover de troepen niet te veel met groote woorden te werken: ons volk is daarvoor te nuchter.

Zoo denkt men in het leger ook over het enthousiasme in de groote steden, dat zich uit in de café's, waar de muziek telkens de volksliederen speelt, die dan meegezongen worden door hen, die *niet* gemobiliseerd zijn. De Antwerpse correspondent van de Nieuwe Courant schrijft: „wij Antwerpenaren zijn anders niet erg militair gezind, maar als wij nu soldaten zien optrekken, roepen wij: „leve het leger””. De stumper vindt dat blijkbaar nog mooi ook en voelt niet eens het beschamende

er van. Het ware beter geweest in vreedestijd te *denken*: „leve het leger” en het dan de middelen te geven tot een krachtig leven, dan had hij nu, in angst zittende, niet behoeven te *roepen*: Leve, enz.

7 *Augustus*. Nog steeds zijn wij niet in het conflict betrokken; het zou haast te mooi zijn als het zoo bleef, wij zitten zoo tusschen de oorlogvoerenden ingeklemd. Het schijnt mij toe, dat we nog de meeste kansen hebben op botsing met Engeland. Wanneer het maar niet is met het arme België, dat nu toch al ondervindt, wat neutraliteitstoezegging bij traktaat waard is.

Mijn zuster schrijft, dat zij toevallig tegenwoordig was bij een manifestatie voor het Koninklijk Paleis te 's-Gravenhage, door een dicht opeengepakte menigte. H. M. de Koningin begaf zich met Z. K. H. den Prins en H. K. H. het Prinsesje naar het publiek. De Prins nam daar het Prinsesje op den arm en toonde het zoo aan de menschen, terwijl H. M. de armen om het Prinsesje sloeg, als het ware om het te beschermen. Het was een zeer indrukwekkend oogenblik; zeer veel tegenwoordigen weenden, en mijn zuster was merkbaar nog zeer onder den indruk, toen zij mij schreef.

Wanneer de Duitschers tot nu tot onze grens hebben ontzien, wat hun uiterst moeilijk moet zijn geweest en volgens de berichten omtrent Luik groote verliezen zal hebben berokkend, dan kan men wel als zeker aannemen, dat daarop mede van invloed is geweest de persoonlijke wil des Keizers uit deferentie voor ons Vorstenhuis.

8 *Augustus*. Voor het eerst met de geheele vereenigde brigade uitgerukt, wat hoog noodig was; ook voor mij zelf. Eenige hoogst eenvoudige bewegingen laten uitvoeren, die bewezen, dat het gros der commandanten de bevelvoering over deze onderdeelen van groote sterkte totaal ontwend is. De heeren kalm op een en ander gewezen en verschillende wenken gegeven. Op het laatst ging alles veel beter; wanneer ik nog een paar dagen den tijd mag hebben, durf ik wel met de brigade te voorschijn te komen. Het was vandaag wel warm, maar toch is de marschvaardigheid van de terugkeerende verlofgangers nog bepaald onvoldoende. Vooral het landweerbataljon had veel uitvallers; toch is dit niet enkel een kwestie van physieken aard: ik heb n.m. opgemerkt, dat verscheidene achterblijvers van dat bataljon, toen zij merkten, dat zij door de jongere menschen werden uitgelachen, de tanden op elkaar zetten en weer meetrokken. Hun achterblijven schrijf ik niet toe aan onwil, maar aan gebrek aan moreele fut. Ik, als oudste van de geheele brigade, ben nog geen avond voor 12 uur naar bed gegaan, ben dagelijks vóór 6 uur 's morgens weer in de kazerne, ben den geheelen dag in touw en heb mij nog nooit zoo sterk gevoeld als nu.

Heden kreeg de cavalerie bericht, dat zij morgen per spoor zal verdwijnen. Waarheen? is hier niet bekend. Uit de kalme wijze, waarop dit wordt voorbereid, geloof ik te moeten opmaken, dat er geen direct gevaar bij is: wellicht bewaking in het zuiden, tegen de grenzen over komende vluchtelingen.

9 Augustus. Zondag. De katholieken van morgen onder geleide naar de kerk; de protestanten godsdienstoefening op het voorplein.

Vanmiddag plotseling bericht, dat morgen 2 bataljons, een eskadron en de mitrailleurafdeling voor spoorwegvervoer naar Brabant gereed moeten worden gehouden. Naar ik verneem, wordt van uit Den Haag, over den Divisiecommandant heen, uitgemaakt *welke* onderdeelen zullen vertrekken. Wij weten alleen: uitladen te Tilburg; verder niets. Men kan ook *te* geheim zijn: wanneer wij niet weten, *wat* er gebeuren moet, kunnen wij het ook niet goed uitvoeren. Bij een strategische of tactische oefening op de kaart zou zoiets als een ernstige fout worden aangerekend.

Ik vermoed, dat het ontworpen vervoer A, waarvoor wij de bevelen kregen, niet noodig is of, dat men het niet goed aandurft en het spoorwegvervoer nu maar over eenige dagen zal verdeelen. Wanneer dat kan, is het zeer verstandig zoo te handelen, omdat gevaar voor tegenvallers bij een spoedvervoer nooit is uitgesloten, en niets beter is voor het moreel der troepen dan een hoogere leiding, die teekenen van kalmte en koelheid van hoofd geeft.

Ik reken voor mijzelf op vertrek van hier op overmorgen.

Daareven bereikt mij het ondershandsch bericht van concentratie in Brabant op Dinsdag 11 dezer: mijn berekening is dus vermoedelijk juist.

10 Augustus. De troep is nu zoo wat klaar om uit te rukken; althans voor hetgeen ik hier van de onderdeelen van het veldleger zie. Zullen de hoogere en hoogste staven ook zoo ver zijn? Er zijn op het oogenblik bij ons zoo bitter weinig hoofd- en vooral opperofficieren, die wel eens een grooten troep hebben aangevoerd. Bij het geheele Opperbevel is er, voor zoover ik weet, niet één; toch leert men dat niet enkel en alleen uit de boeken en nog minder door het bureauwerk, waaronder de meesten onzer stafofficieren in vredetijd gebukt gaan. Ik wil hopen, dat de vraag met „ja” kan worden beantwoord, ook voor wat betreft de intendance, anders gaan we veel ellende tegemoet.

Laten we ook dankbaar zijn, dat de mobilisatie viel binnen de nieuwe organisatie en met het mobilisatie-materieel (o.a. de keukenwagens), ons gegeven door den Minister Colijn. We hadden nu gelukkig veel tijd beschikbaar en toch kostte het al zooveel moeite om iets behoorlijks er van te maken. Mijn hart staat stil bij de gedachte, dat de mobilisatie ook had kunnen komen tijdens de vorige organisatie, waarbij wij per regiment twee geheel nieuwe bataljons zouden hebben moeten improviseren om op zes bataljons te komen en dat alles met één enkelen regimentsstaf. Ware dat nog zoo geweest, dan zouden wij verscheidene weken tijd noodig hebben gehad om een degelijken troep met eenige gevechtswaarde te kunnen leveren. Men roemt om strijd in de couranten den Generalen Staf met het oog op het verloop der mobilisatie, maar men vergeet daarbij Colijn, wat onbillijk is of blijk van onwetendheid.

Het bevel voor vertrek van de geheele Divisie op morgen naar Tilburg is gekomen.

Het is de rustigste dag, dien ik sedert 1 Augustus heb gehad.

11 Augustus. Heden vertrokken naar Tilburg. Het treinvervoer gaat den geheelen dag door met flinke tusschenpoozen, zoodat geen encombrement is te vreezen. Dit is rustig en goed geregeld; blijkbaar niet onder den indruk van direct gevaar.

Te Utrecht brengen padvindere en andere jongens versch water aan de soldaten, wat bij de groote warmte in de volgepakte coupées zeer wordt gewaardeerd. Te Geldermalsen weer water en groote massa's nog al onrijpe appels en peren. Ter aanmoediging wordt eenigszins naif gezegd, dat we ons niet behoeven te geneeren „daar men ze toch niet kwijt kan raken”. Vriendelijke jonge meisjes maken zich verdienstelijk. Wanneer de trein wegrijdt, roept een jong ding van een jaar of 15 ons na: „veel plezier, hoor!” Het lieve kind schijnt te denken, dat wij met de soldaatjes op een vacantiereis gaan.

Te Tilburg aangekomen meld ik mij onmiddellijk bij den kantonnementscommandant en daarna bij den Divisiecommandant, die met den staf juist aan tafel zit, maar mij dadelijk ontvangt. Er is nog al beweging in de brouwerij. Er loopen geruchten over een gevecht, dat niet ver van onze grenzen moet worden geleverd, daar men bij de cavalerie-brigade — die op voorposten is — geschutvuur heeft gehoord. Daarom zullen troepen, waaronder een regiment infanterie, aan de cavalerie-brigade worden toegevoegd. Dat regiment zal er een zijn van mijn brigade en moet terstond marcheeren naar Goirle. Het is wel een gelukkig gesternte dat mij er toe bracht mij onmiddellijk te melden, want mijn eene regiment is reeds bezig zich onder dak te brengen te Tilburg en het andere is opweg om hetzelfde te doen te Goirle; terwijl de staf juist het eerstbedoelde voor de voorposten zou willen bestemmen. Gelukkig gaat de divisiecommandant direct in op mijn voorstel om de beide regimenten elk op hun plaats te laten en dus het Goirlsche voor de voorposten aan te wijzen. Door deze eenvoudige oplossing blijft ieder waar hij is, zonder heen en weer getrek en opbreken van kwartieren en betrekken van nieuwe gedurende den nacht. Ik ben dankbaar, dat dit zoo is geloopt, want het zou anders een zeer ongelukkig debut voor de bevelvoering der divisie zijn geweest. Al weer een les om niet in te grijpen in de details, die de onder-bevelvoerders zelf moeten regelen.

Ik word dus uitgeschakeld: het eene regiment ter beschikking van den commandant der cavalerie-brigade en het andere rechtstreeks onder den divisiecommandant en ik zelf kantonnementscommandant. Wat een begin! Er zal als kantonnementscommandant ook wel nuttig werk te doen zijn, maar ik commandeerde toch liever mijn 6000 man dan de politie- en kantonnementswachten. De brigadestaf ligt in een klein hôtel tegenover het station.

12 Augustus. Van morgen opgetreden in mijn nieuwe functie. Bezoek gebracht op gemeentehuis bij den burgemeester; denk goed met hem te zullen kunnen opschieten. De wachten rondgereden; door eenige

verschuiving heb ik er vier kunnen uitsparen. Daarna per auto naar Goirle, Riel en Alphen op bezoek naar het regiment dat mij is afgenomen, zooals het mondeling mij werd medegedeeld, tot steun voor de cavaleriebrigade. Feitelijk heb ik hiermede nu verder niets te maken, maar het bloed kruipt, waar het niet gaan kan.

Ik merk thans, dat het regiment uit zijn pas betrokken kwartieren wordt verdrongen door de cavalerie en de rijdende artillerie. De infanterie wordt op voorposten gezonden en de cavalerie *daarachter* saamgetrokken om te gaan oefenen. Wie van de twee heeft dat het meeste noodig?... ik heb hier helaas niets over te vertellen, maar meende, dat de cavalerie nu juist mooi gelegenheid had, om zich in het terrein practisch in veiligheids- en verkenningdienst verder te bekwamen: zij is te zwak om haar nu te gaan opleiden voor aanvallen in groot verband.

Bij de marschen naar de voorposten is weer gebleken, dat onze infanterie, die nagenoeg geheel uit teruggekomen verlofgangers bestaat, niet er tegen bestand is om bij opkomst onder de wapenen zich direct behoorlijk met de volledige bepakking te bewegen. Het gaat nu al wel wat beter, maar bij deze warmte is het toch eerder treurig dan fraai. De verplaatsing naar Brabant zal haar toch niet in de beenen zijn geslagen? De hemel zij dank, dat zij niet onmiddellijk na de mobilisatie heeft moeten vechten; ofschoon, wie weet? Misschien was dan het bloed ook wel warm geloopen.

Van den burgemeester vernam ik, dat de *stad* Luik door de Duitschers is genomen maar dat zij, volgens de courantenberichten, daar niets aan hebben, omdat de Belgen de forten nog bezetten. Dit is mij niet helder: de forten zijn er om de stad (dus de Maasovergangen) te beschermen en niet omgekeerd. Konden zij dat niet doen, dan moet er iets niet in den haak zijn. Zou dit iets zijn in den geest van de overwinningsberichten der Franschen in het begin van den oorlog van 1870?

13 Augustus. Heden voor het eerst bijeenkomst bij den divisiecommandant, die ons o.a. inlicht omtrent de opstelling van ons veldleger in Noordbrabant en omtrent den strijd in België. Zijn die laatste mededeelingen juist, dan zijn de courantenberichten nog belachelijker, of beter treuriger, onwaar, dan ik wel had gedacht. De couranten melden, dat de Duitschers aldoor maar groote tegenvallers hebben en nog steeds aan de Maas „gehaakt” staan. Deze splinternieuwe tactische uitdrukking schijnt men erg mooi te vinden, want men leest ze telkens. En nu vernemen we ineens, dat de Duitschers al sedert 9 Augustus door en langs Luik in dichte drommen België binnenstreamen,, zoodat de tegenstand van Luik ten opzichte van de Deutsche hoofdmacht feitelijk weinig of geen resultaat zou hebben opgeleverd. Is dat waar, dan kan Brussel tegen 20 of 21 Augustus door de Duitschers bezet zijn, want van Engelsche of Fransche hulp hoort men nog niets.

14 Augustus. Behalve mijn werk als kantonnementscommandant, ga ik dagelijks de troepen van mijn brigade bezoeken, al staan ze dan ook niet meer onder mijne bevelen. Op den weg tussehen Goirle en Nieuwerkerk houden wij heden bij een herbergje halt om de paarden te laten drinken. Er is alleen een vrouw in huis, die koffie voor ons zet; zij vertelt mij, dat haar man een Belg is en dat hij opgeroepen werd voor de mobilisatie. Hij moest zich 9 Augustus te Antwerpen melden. Dit is dus een bevestiging van het gerucht, dat het Belgische Legerbestuur de lichtingen niet alle tegelijk onder de wapenen liet komen, maar dit over meerdere dagen verdeelde en dus bij den inval der Duitschers niet gereed was. Hoe is het mogelijk: bij ons kwamen de 11 lichtingen alle tegelijk op den eersten mobilisatiedag op en wij waren toch lang niet zoo blootgesteld als België. Die regeling is bij ons te danken aan de strategische oefeningen in den winter 1912/1913 gehouden onder de leiding van den Generaal Snijders, waarbij vrijwel de tegenwoordig werkelijk bestaande algemeene oorlogstoestand werd verondersteld aanwezig te zijn. Het verschil is slechts, dat wij toen rekenden met schending van onze grenzen door Deutsche colonnes, die trokken over Maastricht, Roermond en Venlo en waartegen ons Veldleger offensief optrad. (Ik was toen de Deutsche belager). Door het koffievrouwetje en dergelijken is wellicht nog wel eens iets nieuws te hooren.

Sedert gisteren wordt van uit Tilburg tegen den avond een compagnie uitgeschoven à cheval van den weg naar Breda; waarom? Ik inspecteerde de compagnie van nacht en was zeer tevreden met hare opstelling.

16 Augustus. Gisteren is een mijner beide regimentscommandanten door overspanning overleden. Arme kerel, wie had dat van hem kunnen denken, een schijnbaar zoo krachtig man. Wij hebben hem gisteren hierheen gebracht en van morgen is hij afgehaald en naar zijn geboorteplaats vervoerd, waar hij zal worden begraven. Dat hij rust vinde.

17 Augustus. De Burgemeester bracht mij heden een tegenbezoek. Hij maakt een prettigen, tevens flinken en degelijken indruk. Hij deelde mij de moeilijkheden mede, die hij had bij het bestuur der gemeente, doordat een groot aantal ambtenaren voor mobilisatie is opgeroepen. Dit is werkelijk een groot bezwaar; deze administratieve regeeringslichamen moeten toch kunnen doorwerken en dat nog wel nu er zooveel ongewoon werk komt, dat niet was te voorzien. Daarop zou bij eene herziening van de militiewet iets moeten worden gevonden, òf door het nemen van een grooter contingent, waardoor een deel dier ambtenaren voorloopig kan worden thuis gelaten, òf door een ander systeem van vrijstellingen.

In mijne handen wordt gesteld om onderzoek een geval van verwonding met doodelijken afloop van een meisje door een militair, die een revolver schoonmaakte zonder ze eerst te ontladen. M.i. dood veroorzaakt door schuld. Ik vrees, dat in die overvolle kantonnementen

nog wel meer dergelijke ongelukken zullen gebeuren, de menschen kunnen zoo vreeselijk onhandig zijn.

Volgens de couranten worden uit Brussel nog steeds berichten ontvangen van allerlei phantastische overwinningen door het Belgische leger op de Duitschers behaald. Hoe kan men het publiek toch zoo schandelijk misleiden: de ontgoocheling zal, vrees ik, des te heviger zijn.

Er loopen hardnekkig geruchten, dat wij van hier zullen vertrekken; sommigen zeggen reeds morgen. Daar dan alle commandanten te 2 uur bij den divisiecommandant zijn ontboden, kan ik niet aannemen, dat het laatste gerucht waarheid bevat. Het is m.i. een uiting van de ongedurigheid die de menschen begint te bevangen door dit hangen en wachten. We zijn nu al bijna een week op dezelfde plaats; als dat lang duurt, kan het taai worden.

18 Augustus. Bijeenkomst bij den divisiecommandant. Weinig nieuws uit België; het Deutsche leger schijnt voort te rukken; maar als dat zoo is, zou het nu toch op het Belgische zijn gestooten? Daarvan hooren wij niets.

Wij worden gewezen op vreemde opvattingen bij hoog en laag omtrent de verhouding tot het burgerbestuur en de burgerbevolking. Gelukkig is die verhouding tevens zeer vriendschappelijk, zoodat wrijving gemakkelijk kan worden opgeheven. Een paar gemakkelijke staaltjes: Een reserveluitenant belt op Zondag aan bij een apotheker en wil asperinepoeiers hebben; de apotheker wijst er op, dat het zijn beurt is om Zondags te sluiten. „Dat gaat mij niet aan”, zegt 't jongmensch, „het is nu mobilisatie, dus vorder ik de poeiers”. Een paar soldaten worden betrapd door een boer bij het plukken van vruchten, „maak maar niet zoo'n drukte”, zegt een hunner, „het is nu mobilisatie en dan is alles voor den soldaat”.

Er wordt veel geklaagd over het brood en terecht. Het is vaak niet eetbaar: in een harde korst een ongere, kleffe, zure brij. Waarom is het niet goed? Het behoort uitstekend te zijn, want het is een eenvoudig soort en er wordt ruim voor betaald. Naar ik hoor, komt het uit een Rotterdamsche fabriek. We zullen toch niet een herhaling krijgen van de legerleveranciers, die rijk worden ten koste van den soldaat; als in het Napoleontische tijdvak.

19 Augustus. De burgerbevolking te Tilburg en omgeving levert, op last van den divisiecommandant, alle vuurwapenen in: een uitstekende maatregel waardoor wordt voorkomen, dat bij eventueele invasie de burgers in de verleiding komen om mee te gaan vechten; wat geen militair nut heeft en gevolgd wordt door represailles als te Visé en elders.

De berichten in de Belgische couranten worden minder triomfantelijk; men begint het publiek omzichtig voor te bereiden op de mogelijkheid, dat de Maaslinie zou kunnen worden losgelaten, waardoor België zou worden blootgegeven. Er komen hier vluchtelingen aan uit Turnhout, die beweren, dat het Belgische leger terugtrekt op Antwerpen; wanneer

dat niet overdreven is, zou het de oplossing zijn, van het uitblijven van een slag in België. Op 13 dezer schreef ik, dat Brussel tegen 20 of 21 Augustus door de Duitschers bezet zou kunnen zijn. Zal dat uitkomen? De oorlog is en blijft een loterij.

20 Augustus. Nu wij zoo lang hier blijven, neem ik maatregelen voor godsdienstoefening op Zondag a.s., voor verdeeling overblijvend eten aan de armen, gelegenheid tot baden voor de onderdeelen, interneering van eventueel binnenkomende vreemde militairen, enz. Ik bezoek verschillende scholen, die belegd zijn, of voorbereid worden om e. q. daartoe dienst te doen.

Na eenige malen te zijn afgekeurd, wordt het brood beter; het *kan* dus goed zijn.

Bij den divisiestaf zijn maatregelen in beraad voor eventuele verzameling van de divisie, wanneer zij zou moeten optreden; ik ontving heden een stuk, waarin ter zake „voorstellen” worden gevraagd. Moeten wij van hier zuidwaarts naar de grens, dan komen wij daar in een strook, waar bijna absoluut geen drinkwater te vinden is. Ik vestig daar de aandacht op, want dit zal zorgvuldige voorbereiding eischen.

21 Augustus. De veldpost werkt nog niet al te best; vooral couranten komen hoogst onregelmatig. Zeer velen laten zich hun brieven sturen aan particulier adres, met weglating van militaire titels en namen van korpsen of onderdeelen: dit is de vlugste en zekerste wijze van corresponderen. Ik doe nu hetzelfde; komen we in beweging, dan ga ik terug naar de veldpost.

Woonde een zeer goede oefening bij van een der regimenten; ook een hogere autoriteit kwam kijken, hij had het niet over de oefening, maar uitsluitend over het uiterlijk der soldaten. Oh! oh! als we wat langer hier moeten blijven hangen, wat zullen we dan weer gauw van het leven te velde terug zijn naar den garnizoensdienst.

De auditeur militair uit 's-Hertogenbosch adviseert den man, over wien ik op 17 Augustus sprak, niet strafrechterlijk te vervolgen. Ik refereer mij gaarne aan dit oordeel. Is voorbereid de overgang naar de krijgsraden te velde? Hierover spreken! We beschouwen nu alles wat bij en om Tilburg ligt als één garnizoen en de kantonnementscommandant treedt op als garnizoenscommandant. Dit is een practische oplossing en het gaat goed zoolang er geen bezwaar tegen wordt geopperd. Is het echter juridisch zuiver? Zoo handelt b.v. een brigadecommandant als garnizoenscommandant; maar garnizoenscommandant moet zijn: de oudste „korpscommandant” en een „brigadecommandant” is geen korpscommandant.

Brussel is in Deutsche handen (Zie 13 en 19 Augustus). *De vroegere overwinningverhalen der Belgen op het Deutsche leger blijken betrekking te hebben gehad op een cavaleriegevecht in de buurt van Diest of Haelen omtrent 12 Augustus. Het Belgische leger is op Antwerpen terug getrokken.* Wat moet dat een verschrikkelijke desillusie zijn na al die snoevende couranten berichten. De Franschen en Engelschen

hebben vermoedelijk de Belgen in den steek gelaten. Is dit een teeken, dat het aan Frankrijk's oostgrenzen ook niet goed staat voor de Franschen?

22 *Augustus*. Plotseling last gekregen om de grensbewaking van Strijbeek tot Reuzel over te nemen van de cavalerie-brigade. Tot mijne beschikking, behalve mijne brigade, die ik dus gelukkig weer terug krijg: eene compagnie wielrijders, een eskadron wielrijders, een eskadron huzaren, eene mitrailleur afdeeling en eene afdeeling veld-artillerie; een prachtcommando, dat ik lang hoop te houden. Nog van nacht hebben de onderdeelen de bevelen ontvangen, dat alles morgenochtend te 6 uur naar de standplaatsen marcheert.

23 *Augustus*. Bericht ontvangen, dat alle onderdeelen op hunne plaatsen zijn aangekomen. De brigadestaf is te Goirle in zijn geheel bij elkaar in een herberg. Ik houd, evenals te Tilburg, dien staf bij elkaar, omdat dit de eenige manier is, om steeds voor alle eventualiteiten gereed te staan. Men moet daar wat comfort voor weten op te offeren. Ik, als brigadecommandant, heb nu bv. een achterkamertje met slechts een tuimelraam van mat glas. Daar ik er alleen kom om te slapen en wij leven uit den koffer, kan mij dat niet veel schelen. Ik heb mijn oppasser ziek te Tilburg moeten achterlaten. Plotseling zeer zware koorts. Ik wil hopen, dat het niets ernstigs wordt; de brave kerel volgt mij al jaren lang overal en is een voorbeeld van eenvoudige, rustige plichtsbetrachting.

25 *Augustus*. Gisteren en heden heb ik de opstelling der onderdeelen op het terrein nagegaan en over het algemeen goed en oordeelkundig bevonden. Een ieder doet zijn best de zaak zoo goed mogelijk in orde te maken, wat niet overal even gemakkelijk is door het grillig beloop van de grenslijn. *Absoluut afsluiten* kan ik de grens niet; ze heeft in mijn vak een lengte van circa 65 K.M., de kleinere hoeken en inhammen niet medegerekend. Daarbij doen zich allerlei eigenaardigheden voor; zoo ligt b.v. het groote klooster St. Jean met bijbehooren dwars over de grens; een eind verder loopt een landweg langs de grens, de weg is Hollandsch maar een deel van den eenen berm is Belgisch. In de bosschen en op de heide moet men goed opletten of men is over de grens voor men het weet. Onze mannetjes staan daar leuk en kalm België in te staren; zij doen passief uitstekend hun plicht; maar komen er zoo weinig toe iets uit hun zelf te doen. Zoo staan alle grensposten in de open lucht en men denkt er niet aan ter plaatse afdaken of ander onderkomen te maken; ik geef daartoe aanwijzingen; we hebben toch geen abonnement op mooi weer! Ook laat ik op moeilijke punten het beloop van de grens aangeven door strooivissen, lapjes, afbreken van takken en dergelijke hulpmiddelen.

De wegen, die over de grens leiden, zijn of worden afgesloten; de hoofdwegen zoodanig, dat er een afsluitbare doorlaat blijft. Aan onze zijde waait de Nederlandsche vlag, aan de overzijde hier en daar de Belgische vlag. Op het geheele grensvak zag ik slechts één Belgisch

uniform en wel van een gendarme, die even kwam kijken, salueerde en daarna weer verdween.

Een hoogst eigenaardig punt is Baerle Nassau, in welk dorp, dat geheel binnen onze grenzen ligt, verscheiden perceelen Belgisch zijn. Zoo vindt men straten waarvan een gedeelte Hollandsch en een ander weer Belgisch is, elders weer Hollandsch en Belgisch tegenover elkaar en zelfs Belgische en Hollandsche huizen beurt om beurt. Men kan ze van elkaar kennen doordien de huisnummers bij de eerste zijn wit in een zwarte driehoek en bij de andere zwart in een witte driehoek; de nummering gaat echter straatsgewijze vriendschappelijk door. Een prachtgelegenheid voor smokkelarij. Wanneer men hier de grens bepaald wilde afsluiten, zouden alleen voor dit dorp honderden soldaten noodig zijn.

Ik ontmoet den Belgischen burgemeester, die een zeer aangename en flinken indruk maakt. Hij is in dit zoo ingewikkeld geheel, dat een rijke bron voor onaangenaamheden zou kunnen vormen, de juiste man om die te helpen voorkomen. In beginsel gaat hij mede met de maatregelen door de Hollandsche militaire autoriteit genomen; maar om, evenals zulks in het geheele gebied der Divisie het geval is, geheel verbod voor verkoop van alcohol in de koffiehuisen te geven, is hem toch niet naar den zin en wanneer dan ook in het Belgisch koffiehuis, waar wij samen zitten te spreken, Marietje vraagt: „Moet Burgemeester niet een borreltje”, dan is zijn aarzeling maar kort.

26 *Augustus*. Heden meldde zich bij den brigadestaf een luitenant der genie, die hier een station voor draadlooze telegraphie zal oprichten, dat mij rechtstreeks met het Hoofdkwartier-Veldleger te 's-Hertogenbosch zal verbinden. Ik wist hier niets van en, zooals mij nader bleek, was dit ook aan den divisiestaf onbekend. Ik dacht daarom eerst aan eene vergissing van den luitenant, maar het blijkt — zonderling genoeg — op deze wijze te zijn geregeld. Kom ik nu aan twee touwtjes?

De staf der cavaleriebrigade, waarvan ik de grensbewaking overnam, bestond behalve den Generaal, uit één hoofdofficier van den Generalen Staf, één hoofdofficier van de cavalerie, een stuk of zes ritmeesters en verschillende luitenants. Ik, die over een zeer veel grootere troepenmacht beveel, moet het doen met een brigadestaf bestaande uit een kapitein-adjutant en twee luitenants. Maar ik denk, dat het zoo ook wel zal gaan; althans zoo lang wij niet in beweging komen. Aan den kapitein-adjutant heb ik een zeer grooten steun. De brigadestaf is een gezellig huishouden, en we werken prettig samen; ieder in zijn eigen taak.

27 *Augustus*. Mijn oppasser kwam heden als hersteld terug uit het ziekenhuis te Tilburg. Ik had één keer de gelegenheid hem op te zoeken en het was daar zoo helder, frisch en rustig en de nonnetjes waren zoo vriendelijk en opgewekt, dat men al heel erg ziek zou moeten zijn, om daar niet gauw beter te worden. Zij vertelden mij, dat zij verscheiden dergelijke gevallen hadden gehad van zeer hevige koorts, die echter even snel weer verdwijnt, als zij is opgekomen.

28 *Augustus*. De luitenant van de genie doet wanhopige pogingen om draadloze verbinding met den Bosch te krijgen. Het zijn blijkbaar vrij prullige toestelletjes, die eenige jaren geleden voor oefening schijnen te zijn gekocht. De werkingsfeer gaat hoogstens tot 20 K.M.; de beweegkracht wordt geleverd door een korporaal, die op een voor anker gesteld rijwiel zit te trappen. Wat zijn wij in ons legerbeheer op een hoop punten in vreedstijd toch akelig krenterig geweest. Erkenning verdient, dat men thans veel goed tracht te maken. Zoo hebben wij nu per regiment infanterie een mitrailleurpeloton met hondentractie; ook is men bezig per regiment veld-artillerie een vierde afdeling op te richten. Ik heb thans moderner telefoon materieel in beproefing, dat ik mag lijden, dat weldra, en dan in flinke hoeveelheden, zal worden ingevoerd. We zitten er nu maar krapjes in.

De verbinding met het voorposten detachement bij Nieuwerkerk, nog wel op den grooten weg van Tilburg naar België, werd 's nachts eenige malen verbroken; ik heb 's nachts langs die lijn patrouillegang gelast uit het voorposten detachement en denk, dat het nu wel gauw uit zal zijn.

Van het oorlogstooneel hooren we niet veel meer. De moderne gevechten verloop niet zoo snel. Ik geloof, dat de Duitschers aan de winnende hand zijn, maar dat zij een harde noot hebben te kraken; het feit, dat de Fransch-Engelsche berichten zeggen, dat zij zich „met vrucht verdedigen”, spreekt boekdeelen. De bezetting van Antwerpen blijft een gevaar voor onze neutraliteit.

29 *Augustus*. Ik heb het draadloos station weggezonden. Het was hier zonder enig nut; misschien kan het te Tilburg voeling met den Bosch krijgen. Het nieuw opgerichte eskadron wielrijders, dat onder mijne bevelen was gesteld, is heden plotseling op hooger last vertrokken naar Lochem. Wat moet het daar doen? Zou van die zijde iets verwacht worden? Het is wel typisch, dat wij geheel onkundig zijn voor wat den algemeenen toestand aangaat. Men fluistert hier, dat het zou zijn met het oog op de arbeidersbevolking in Twente, die thans wel werkeloos zal worden; het is een feit, dat wij op dat gebied nog heel wat ellende tegemoet kunnen gaan.

De commandant van het veldleger kwam heden de troepen der divisie bezichtigen met uitzondering van de voorpostenafdeelingen.

Wij hooren thans, dat de Engelschen niet zijn geland in België — zooals men daar had gehoopt — maar in Frankrijk, terwijl de Franschen niet verder zijn gekomen dan Charleroi, waaruit zij 21 of 22 dezer reeds door de Duitschers zijn verdreven, op welken laatsten dag Namen ook reeds werd opgegeven. Het blijkt dus werkelijk, dat de Belgen alleen hebben gestaan: „het hemd is nader dan de rok” is nog steeds bij alle coalitie oorlogen een waar spreekwoord gebleken.

26 Augustus schijnt een belangrijke uitval uit Antwerpen te hebben plaats gehad en in den nacht van 25 op 26 hebben de Duitschers plotseling als in een aanval van razernij Leuven verwoest. Daarvan komen

hier afschuwelijke verhalen binnen, die bijna niet zijn te gelooven. De Belgische berichten spreken van een soort van beestachtige dronkenschapsuiting; maar een geheele legerafdeeling met commandant inbegrepen is toch niet dronken? De Duitschers verklaren het als het onderdrukken van verradelijke vijandelikheden, die door de bevolking in hun rug zouden zijn gepleegd. Maar wat wil nu de burgerbevolking in den tegenwoordigen tijd doen tegen een modern bewapenden troep? Is het noodig om een stad te verwoesten, omdat wellicht een paar soldaten zijn gedood! Het doet denken aan de Napoleontische oorlogen op het Spaansche schiereiland. Hoe glorieus deze veldtocht voor Duitschland moge uitvallen, steeds zal hij worden geschandvlekt door de vernieling van Leuven. Ik heb een voorgevoel, dat dit den Duitschers geen goed zal doen.

31 Augustus. Koninginsverjaardag. Geen feestelijkheden.

1 September. Ik ga steeds voort met het inspecteeren van de grenswachten en posten; te paard, per auto en op de fiets, en ontdek hier en daar kleine tekortkomingen maar nergens plichtsverzuim. Vanuit dat oogpunt bezien is de toestand hoogst bevredigend. De menschen op voorposten begrijpen, dat zij daar iets doen wat noodig is en doen het daarom goed. Als er maar wat meer pit in zat, ze zijn nu al een maand onder de wapenen maar wat zijn ze nog onbeholpen. Volgzzaam en gewillig genoeg, maar alles moet gecommandeerd worden; uit zichzelf eens aanpakken, komt niet bij hen op.

Het weer blijft prachtig maar de nachten worden koud. De troep slaapt gekleed, niet enkel bij de voorste kleine afdeelingen maar ook bij de achter liggende grootere. Ze liggen n.m. *allen* in noodkwartieren, in scholen, schuren, zolders enz. en daar zij geen dekens hebben slapen ze natuurlijk met de bovenkleeding aan. In den Haag is, naar verluidt, uitgemaakt, dat men den soldaat verwennen zou, wanneer dekens werden verstrekt. Voor iemand, die overdag op een bureau zit en 's nachts in een warm bedje ligt en dan nog voor oogen heeft het beroemde schilderij van het in den nacht vóór den slag bivakkeerende leger, schijnt zoo iets wel logisch. Maar wij denken er hier anders over; er wordt hier geen veldslag geleverd, maar wij liggen nu al weken lang op dezelfde plaats en dat kan nog, wie weet hoelang, zoo voortduren. Het leelijkste van het geval is echter, dat de kleeding, die van de oudere lichtingen toch al niet fameus was, er geweldig onder lijdt en ik sterk betwijfel of we op spoedige aanvulling zouden kunnen rekenen. Misschien kan men den soldaat harden, maar halfsleedsche kleeding is tegen dat proces niet bestand. Als we onverwacht moeten marcheeren, zouden we de dekens toch kunnen achterlaten.

Op uiterst geheime wijze wordt ons medegedeeld, dat wellicht morgen over eenige onderdeelen eene inspectie zal worden gehouden. Het schijnt iets zeer bijzonders te zijn!

(*Wordt vervolgd.*)

Oorlogs-correspondenten.

DOOR

F. DE BAS,

Luitenant-Generaal b. d.

Directeur van het Krijgsgeschiedkundig archief v. d. Gen. Staf.

Gedurende den wereldoorlog 1914—'18 zijn elken dag op het Krijgsgeschiedkundig Archief van den Generalen Staf aantekeningen gehouden uit de voornaamste binnen- en buitenlandsche dagbladen, betreffende de staatkundige gebeurtenissen en de operatiën bij de strijdvoerende mogendheden:

in Augustus 1914 twee (Centralen) tegen vijf (Entente);
in Augustus 1915 drie (Centralen) tegen zeven (Entente);
in Augustus 1916 vier (Centralen) tegen tien (Entente) en
in Augustus 1917 en '18 vier (Centralen) tegen dertien (Entente),
benevens zeven staten, welke de betrekkingen met de „Centralen” hadden afgebroken.

Deze uitvoerige arbeid gold vooral oplossing van de vragen:

„In hoeverre geven de couranten gedurende den oorlog een voldoende geloofwaardig overzicht omtrent de politieke- en de militaire gebeurtenissen? — voorts

„valt ter zake, bij vergelijking met vroegere oorlogen, vooruitgang op te merken?”

Slaan wij daartoe alvorens een *korten* blik op vroegere oorlogen, daarbij niet verder teruggaand dan de 16e eeuw.

Gedurende de 16e en de 17e eeuw was de journalistiek weinig ontwikkeld; bovendien kwamen de legerberichten, langs veelal slechte wegen, te laat in om invloed op de openbare meening uit te oefenen. De vorsten en legerbevelhebbers trachtten al wat de krijgsverrichtingen betref geheim te houden. Pas in de eerste jaren van de 18e eeuw, gedurende den Spaanschen erfopvolgingsoorlog, zonden enkele malen anoniemi brieven betreffende oorlogsbedrijven aan couranten; ten onzent aan de „Haagsche Mercur” en aan bladen van „Amsterdam”.

Onder de eerste vorsten, die den invloed van de pers op de openbare meening hebben erkend, verdient vooral Frederik de Grootte te worden vermeld. Intusschen onderwierp de koninklijke wijsgeer alle oorlogsberichten aan een strenge censuur en ging streng te werk tegen berichtgevers, die mededeelden wat niet strookte met zijne bedoelingen. Zoo deed hij in de „Rüdiger-courant” van 8 April 1741 een brief omtrent den veldslag bij Jägerndorf (27 Maart t.v.), welke toch niets kwaads bevatte, zuivere waarheid behelsde en in het blad met voorkennis van den Directeur der veldpost Jordan was opgenomen, als valsch en verdicht logenstraffen, terwijl de Directeur een ernstige berisping opliep.

Napoleon I („Correspondance de Napoleon'') bediende zich van de pers, niet om aan de natie te verkondigen wat voorviel, maar haar op te dringen, wat de Keizer wilde doen gelooven. Hij onderscheidde stelselmatig *ware* en *valsche* berichten, welke op verschillende wijzen moesten worden medegedeeld; voorts wisselden de mededeelingen van *ware* berichten, naarmate 't goede of slechte tijdingen gold. Groote overwinningen of behaalde voordeelen moesten tot lof van den veldheer of van den Keizer, met grooten ophef zoo snel mogelijk per extra post of estafette, liefst door postduiven, worden verzonden en openlijk medegedeeld. Gewone gevechten verschenen in den „Moniteur''; voor dit orgaan werden de cijfers van vijandelijke verliezen, gesneuvelden, gewonden en krijgsgevangen *tienvoudig* (d.i. met toevoeging van één nul), voor het „Journal de l'Empire'' en andere bladen *duizendvoudig* (d.i. met drie nullen) vermeld. Slechte en minder gunstige berichten werden bemanteld of verzwegen. Wanneer 't moeilijk viel, als in 1812. bij de mislukking van den veldtocht naar Rusland, in 1813 ná den Volkerenslag bij Leipzig (18 October 1813), en andere nederlagen tijdens 's Keizers tanenden roem, om geleden nadeelen of verliezen te verhelen, dan werden de legerberichten („bulletins'') geantidateerd, soms vervalscht, en moesten de bladen dan later valschelijk erkennen foutieve berichten te hebben vermeld.

Onder zulke omstandigheden kon van goede legerberichten en eerlijke oorlogs-correspondentiën tot voorlichting van het publiek door de dagbladen geen sprake zijn.

In het omwentelingsjaar 1848 begon ook in dit opzicht het volksbewustzijn te ontwaken. Eerst ontworstelden enkele Fransche bladen zich aan de banden, waarin het absolute koningschap ze gekluisterd hield. Sedert steeg ook buiten Frankrijk de invloed van de pers en van de oorlogs-correspondenten. Reeds gedurende den strijd om de Elbe-vorstendommen van 1848—'50 en bij de overweldiging van Sleeswijk en Holstein in 1864 door Pruisen en Oostenrijk gaven de Duitsche bladen belangrijke berichten, zoogenaamd van particulieren. Deze wekten echter in het Pruisische hoofdkwartier levendigen tegenstand. Aan de berichtgevers in Sleeswijk, vooral dr. Tempel te y en dr. Rasch, werden groote moeilijkheden in den weg gelegd.

De behandeling dezer eerlijke mannen schrikte anderen af.

De eer van verheffing der oorlogscorrespondenten, zoodat gedurende de jaren 1853—1856 de dagbladen in West-Europa, betreffende den Russisch—Turkschen oorlog, de gebeurtenissen in den Krim, het beleg van Sebastopol e.a. spoediger, veelal beter dan de betrokken regeeringen werden ingelicht, komt toe aan Groot-Brittannië. Duizenden ponden sterling besteedden de voornaamste Engelsche redactiën om bekwame berichtgevers uit te zenden en hunne tijdingen ten spoedigste mede te deelen. Sterk staken in die dagen de uitvoerige, waarheidlievende brieven van W. Russel af tegen de bombastische berichten van het

Tweede Fransche Keizerrijk omtrent de voorvallen in Algerie en de Krim, later in China, Mexico en Italië; in Augustus 1870, tegen de leugenachtige bulletins aan de Keizerin, toen Parijs illuminatiën en vreugdevuren ontstak naar aanleiding van de valsche berichten omtrent Wörth en Spicheren, waar de Fransche legers feitelijk waren verslagen. De uitvoerige brieven van Russel wekten algemeene belangstelling voor de Oostersche quaestie. Europa vernam liever dan uit de korte, officiële Russische, Deutsche en Fransche mededeelingen, uit de schilderachtige voorstellingen door Russel en andere correspondenten van „The Times”, de wijzigingen, welke het drama in het Morgenland onderging en hoe het werd afgespeeld. Hun voorbeeld werd in 1859 door Italië, in '66 door Oostenrijk en Italië, op meer beperkte schaal gedurende de latere oorlogen door de Donau-vorstendommen (1876—1878), zelfs in Turkije door meerdere publieke organen nagevolgd. Daarentegen bleef het Russische hoofdkwartier in die jaren, ook gedurende den lateren oorlog met Japan (1900—1901, 1904—1905), ongunstig gezind jegens berichtgevers. Aan hun weinig gastvrij onthaal mag 't deels worden toegeschreven, dat Europa minder sympathie aan den dag legde voor het despotieke Tsarenrijk dan voor de verdedigers van Plewna en hunne vijanden in Mandjoerije.

Onder de leiding van Russel, Forbes, Hans Wachenhuisen en anderen is allengs tusschen de voornaamste Europeesche dagbladen een wedstrijd ontstaan om bij het uitbreken van oorlogen de eerste uitvoerige en geloofwaardige tijdingen ter algemeene kennis te brengen. Engeland bleef zich op dit terrein het ijverigst handhaven. In 1882 waren hunne verslaggevers feitelijk de *éclaireurs* van de Britsche voorhoede langs de kusten, en wezen ze den weg om in Egypte ter juiste plaats voet aan wal te zetten. De groote vooruitgang gedurende de laatste vijftig jaren is volkomen verklaarbaar bij overweging, hoe ontzaglijk de hulpmiddelen van de pers door de spoorwegen, telegrafische en telefonische gemeenschap, photographie, luchtvaart, laatstelijk door film-opnamen, zijn uitgebreid en verbeterd, zoodat ze hare voelhorens in alle richtingen en naar alle werelddeelen kan uitsteken. Al meer en meer bleek de invloed van snelle berichten van het oorlogstooneel op de beurs. De algemeene welvaart, de bloei van handel en nijverheid hangen in oorlogstijd nauw samen met de meerdere of mindere waarde der berichten; d.i. van de bekwaamheid, den moed en de geestkracht der oorlogs-correspondenten.

In hooge mate bewonderingswaardig mochten in Engeland — ook in ons land — de snelle en juiste courantenberichten gedurende den Boerenkrijg in Transvaal en Zuid-Afrika (1880—'81, 1899—1902) heeten. De Britsche regeering vermaande soms „The Times” en andere bladen tot voorzichtigheid om niet der tegenpartij langs dien weg diensten te bewijzen, — maar bracht tevens in hoffelijken vorm hulde en dank aan de organen, welke de regeering van Hare Majesteit door hunne *uitmuntende correspondenten* zoo krachtig steunden.

De berichtendienst der Duitsche legers gedurende den oorlog van 1914—1918, berustte bij afdeling III B. van den Generalen Staf onder de leiding van den Luitenant-Kolonel W. Nicolai, die de uitvoering daarvan, in zijn in Februari 1920 uitgegeven werk, „Nachrichtendienst, Presse und Volkesstimmung im Weltkrieg”, heeft beschreven.

Aangaande de berichtgeving door de Fransche legers vernamen wij 't meest uit het leerrijke werk van den heer Jean de Pierre feu, schrijver van „(G)rand (Q)uartier (G)énéral. Secteur I trois ans au „grand quartier général par le Rédacteur de Communiqué. Paris I' „édition française illustrée 1920”. Bij driejarige werkzaamheid onder de bevelen van de generaals Joffre, Nivelle, Pétain en Foch, veelvuldige aanraking met en uitvoerige mededeelingen van autoriteiten, bij van alle zijden inkomende berichten, heeft Pierre feu, ofschoon ambtelijk verplicht om den moed van Frankrijk levendig te houden, de wereld met illusiën te voeden, trouw en scherp de herinnering aan de waarheid bewaard.

Als toets voor de berichtgeving in het Britsche leger raadpleegden wij bij samenstelling van den synchronistischen tabel steeds en met het beste gevolg „The Times” „History of the War”, 21 groot formaat prachtig geïllustreerde deelen, ons van hooggewaardeerde zijde ten geschenke aangeboden, sinds den aanvang van den oorlog in afleveringen verschenen. De aldus uitgekomen berichten zijn meerendeels bewerkt door of naar de mededeelingen van oorlogscorrespondenten van groote ondervinding op staat-, krijgs- en zeevaartkundig gebied: de bekwaamste exponenten onder de ooggetuigen op het oorlogstooneel, die in meerdere opzichten hunne collega's tijdens den Boerenoorlog nog verre hebben overtroffen.

Blijkbaar heeft de Britsche regeering, meer nog dan de andere oorlogvoerenden, het belang begrepen van spoedige mededeeling, zoowel van goede als van kwade tijdingen.

Bij vergelijking nu van den, volgens de oorspronkelijke courantenberichten samengestelde, synchronistischen tabel met de voornaamste verschenen werken, bleek 't, dat de Duitsche- en de Fransche bladen, — meerendeels te onzent overgenomen — gedurende de eerste weken van den oorlog het publiek zeer onvolledig, onjuist en partijdig hebben voorgelicht. De Duitsche oorlogstijdingen droegen meestal het karakter van sensatie-berichten. De bladen gaven slechts een algemeen, niet in alle opzichten betrouwbaar beeld van de operatiën, omtrent het brutaal geweld van Duitschland tegenover België, het bezetten van Luik en omliggende forten. Aanvankelijk ontbrak elk verband tusschen de berichten van het oorlogstooneel.

Naarmate de operatiën in België en Frankrijk vorderden, werden de mededeelingen, vooral door Fransche „communiqués”, vollediger, gaven allengs zelfs *bijzonderheden*.

Soms schenen de berichten over eenzelfde operatie, van verschillende zijden vermeld, met elkander in strijd te zijn. Deze verschillen losten

zich echter op bij nauwkeurig onderzoek omtrent het uur van afzending der berichten.

Zulks valt te verklaren in zooverre gedurende den stelling-oorlog de frontlijn soms langen tijd heen en weer golfde, eenzelfde terrein of terreinvoorwerp binnen enkele uren herhaaldelijk van bezetting wisselde.

Naarmate de groote bladen der verschillende natie's meer deskundige, d.z. militaire, verslaggevers naar het front afvaardigden, en deze door partijen werden toegelaten, verbeterden de berichten, zoodat die bladen later betreffende den strijd op bepaalde uren en plaatsen zeer juiste en volledige berichten gaven.

De in de couranten afgedrukte terreinschetsen en kaarten gaven een voldoende beeld van den gevechtstoestand op een *bepaald* oogenblik. Ofschoon in *bijzonderheden* minder nauwkeurig of door de daarbij meer bijzonder betrokkenen te gunstig voorgesteld, gaven ze, te zamen *mét* de berichten, een voldoende kijk op den strijd.

De synchroonistische tabel leert ons, dat de dagbladen het algemeen verloop der krijgsverrichtingen gedurende de jaren 1915—'18 in groote trekken *juist*, betreffende enkele operatiën zelfs *zeer gedetailleerd* hebben weergegeven: dus voor de geschiedenis als van groote *waarde* zijn aan te merken.

Een eerste vereischte der toekomst zij, dat *alleen* deskundige verslaggevers worden gebezigd; maar ook *dán* nog blijft voortdurende vergelijking der berichten, onder voorbehoud der oogenblikken van afzending, een onmisbaar vereischte.

Goede berichtgevers en deskundige correspondenten zijn in den modernen staat, onmisbare attributen van den oorlog. Hun taak is hoogst moeilijk, inspannend, dikwijls levensgevaarlijk, vereischt groote eigenschappen van lichaam en geest, vergt eerbied, hulp en ondersteuning, verbiedt tegenwerking. De bevelhebber, die de waarde van correspondenten tot voorlichting van de openbare meening begrijpt en weet op prijs te stellen, behoeft geen verraad te vreezen. Geen correspondent zal willens en wetens bekend maken, wat tot het welgelukken der voorgenomen operatiën behoort geheim te blijven. Bovendien heeft een bevelhebber, die in het algemeen belang een berichtgever gastvrij ontvangt, middelen genoeg in de hand om onbescheiden mededeelingen te vóórkomen, zich te wa. arborgen tegen opzettelijke of onwillekeurige vervalsching van feiten, welke het publiek en de natie, waartoe het leger behoort, nog sterker dan het leger zelf schaden en benadeelen.

Het oude spreekwoord „geen tijding, goede tijding” geldt in onzen tijd van snel verkeer en gemakkelijke gemeenschap niet meer. 't Luide, vooral op het gebied van den oorlog, „geen tijding, slechte tijding”.

Artilleriesteun bij den Infanterieaanval.¹⁾

DOOR

Jhr. J. TH. ALTING VON GEUSAU,

Kapitein van den Generalen Staf.

De hoofdtak van de artillerie in het aanvallend gevecht is het steunen van den infanterie-aanval, door het voorwaarts gaan der aanvalsgolven mogelijk te maken. Over deze tactische waarheid is wel iedereen het eens; de uitvoering echter is niet zoo heel eenvoudig en in den loop van den afgelopen wereldoorlog aan vele veranderingen onderhevig geweest. Vooral in den loopgravenstrijd is deze ondersteuning van den infanterieaanval van het allerhoogste gewicht, gegeven dat de verdediger zich daar, door eene zeer krachtige artillerie en zeer veel mitrailleurs, waarvan het totaal der vuren, dank zij den beschikbaren tijd, uitstekend georganiseerd kan zijn, op de meest afdoende wijze kan verzetten tegen de nadering der aanvallende infanterie. De onderstaande beschouwingen gelden dan ook in hoofdzaak den stellingoorlog.

In het begin van den loopgravenstrijd bestond de rechtstreeksche artillerie-ondersteuning voornamelijk uit een zeer krachtig voorbereidend vuur, dat in den aanvang (1915) soms dagen lang aanhield.

Aan dit langdurige trommelvuur waren zeer groote nadeelen verbonden.

1e. Het trommelvuur kostte eene zeer groote hoeveelheid munitie, die, toen in het begin van den oorlog de projectielen-aanmaak nog in wording was, moeilijk te verschaffen was.

2e. Niettegenstaande het enorme munitieverbruik was de uitwerking van de inleidende beschieting gering, omdat de verdediger eensdeels goed gedekt was en anderdeels over eene strook van zoo groote diepte verspreid was, dat op het moment van den infanterieaanval nog een voldoende aantal verdedigende batterijen en mitrailleur-nesten intact waren om dien aanval zeer ernstig te belemmeren, de aanvallende troepen zeer zware verliezen toe te brengen, ja zelfs den aanval te doen mislukken.

3e. Door de dagen lange voorbereiding ging de strategische verrassing geheel verloren en had de verdediger tijd genoeg om belangrijke reserves aan te trekken. Het afgeven van een demonstratief trommelvuur kon, uit hoofde van de geweldige munitieverspilling niet in voldoende mate toepassing vinden. Ook ging de tactische verrassing, althans wat de grootte van het aanvalfront betreft, geheel te loor, omdat men in den regel uit een oogpunt van munitie-zuinigheid het trommelvuur niet breder maakte, dan het juiste aanvalfront.

¹⁾ Een deel van deze denkbeelden is ontleend aan: Colonel Roger. Les méthodes d'appui de l'attaque par l'artillerie au cours de la guerre. Revue militaire Française 1921. Nos. 4, 5 en 6.

Men is toen de voorbereiding door artillerievuur zeer belangrijk gaan bekorten; zij is ten slotte terug gebracht tot eene inleidende beschieting van weinige uren, waardoor men minder munitie noodig had en dus bij wijze van demonstratie ook op niet aan te vallen frontdeelen inleidend artillerievuur kon afgeven, waardoor de voordeelen van de verrassing behouden bleven. Aan de onvoldoende uitwerking van deze korte inleidende beschieting kwam men op twee wijzen tegemoet:

1e. Bekende verdedigingswerken des vijands, waaronder te verstaan mitrailleurnesten, batterijen, waarnemings- en commando-posten e. d. werden op het moment van den aanval geneutraliseerd door tijdvuuren en vooral door gas- en rookvuuren.

2e. De aanvalsgolven werden voorafgegaan door een bewegelijk scherm van artillerievuur, d.i. de z.g. *vuurwals*.

Deze vuurwals berustte op de hoop, dat de vijand geen tijd zou hebben om, nadat de vuurwals over zijne dekkingen was heengegaan, daaruit te voorschijn te komen om de naderende aanvalsgolven te beschieten. Zij was mede ontstaan door het feit, dat de verdediger onder de inleidende beschieting van zijne verdedigingswerken, eenvoudig die dekkingen verliet en zich op willekeurige punten in het terrein vastzette, waar hij wist geen artillerievuur te zullen krijgen. Door de bezetting van deze punten met mitrailleurs, kon den aanvaller zeer veel afbreuk gedaan worden. Om deze in het terrein geplaatste verdedigers te treffen, moest men dus wel, omdat men nooit wist waar men ze kon verwachten, een regelmatig scherm van vuur aan de infanterie doen voorafgaan. Mede hoopte men door de vuurwals de verdedigers moreel zoodanig te schokken, dat er van een gebruik hunner wapenen eigenlijk geen sprake meer zijn zou.

De kortstondige inleidende beschieting, alsmede de neutraliseerende vuuren op het moment van den aanval zullen wij in het onderstaande buiten beschouwing laten. Wel zullen wij in het volgende nagaan of de vuurwals materieel en moreel de reputatie van geweldigheid verdient, die haar door menschen zonder oorlogservaring veelal wordt toegekend.

De vuurwals werd in de laatste stadia van den oorlog afgegeven door een batterij (indien beschikbaar) per 100 M. frontbreedte met eene vuursnelheid van 4 schoten per stuk en per minuut en met sprongen van 25 of 50 M., overeenkomende met eene voorwaartsche snelheid van 400 M. in 2 minuten.

Eene batterij van 4 stukken neemt dus gedurende 2 minuten eene ruimte onder vuur van 10000 M². Daarop vallen in dien tijd 32 schoten. Nemen wij aan dat van een schokprojectiel de scherven zich verspreiden over eene oppervlakte van 40 M²., dan volgt daaruit, dat op $32 \times 40 = 1280$ M². van de 10.000 M². scherven terecht komen, of m. a. w. dat ongeveer $\frac{7}{8}$ gedeelte van de strook volmaakt veilig is. Voegen wij daarbij, dat de eenvoudigste dekkingen van rondhouten

en plaatijzer, alsmede kleine terreininzinkingen en zeker granaat-trechters tegen deze scherven volkomen dekking verleen, dan blijkt ons de uitspraak gewettigd, dat de materiele uitwerking van deze vuurwals niet groot kan zijn.

Maar dan kan evenmin, althans voor troepen met oorlogservaring, de moreele uitwerking groot zijn.

Deze moreele uitwerking wordt voorts nog in hooge mate verminderd door het methodische van het vuur.

De verdediger toch ziet het scherm van vuur aankomen, weet dat het weinig uitwerking heeft en dat hij zich gemakkelijk voor die uitwerking behoeden kan en is er zeker van dat de ondiepe band van vuur in zeer korten tijd over hem heen is gegaan en dat hij dan voor goed van de verschrikking van het artillerievuur verlost is. Wij vermoeden dat troepen met ondervinding aan deze vuurwijze zeer snel zullen gewend zijn en spoedig genoeg over hunne zenuwen zullen te zeggen hebben, om onmiddellijk na het passeeren van de vuurwals naar mitrailleur en geweer te grijpen, om de achter de wals volgende aanvalsgolven eene waardige ontvangst te bereiden.

Wij beschouwden in het bovenstaande eene vuurwals van 1 batterij per 100 M., met eene vuursnelheid van 4 schoten per stuk en per minuut en eene voorwaartsche snelheid van 100 M. in 2 minuten. Wij moeten deze elementen van de wals nog eens nader beschouwen. Nemen wij eene divisie op een frontbreedte van 2 K.M. en onderstellen wij dat de frontbreedte van de wals daaraan gelijk is. Wij hebben alsdan noodig 20 batterijen of ongeveer 7 vlakbaanafdeelingen. Waar de veldartillerie bij den aanval ook nog tal van andere schietopdrachten heeft uit te voeren kunnen wij gerust aannemen, dat per divisie een dergelijk aantal afdeelingen, zelfs bij de best uitgeruste legers maar zelden beschikbaar zal zijn. Bovendien is het front van aanval lang niet altijd evenwijdig aan het divisiefront en vinden wij in dat front van aanval immer bochten en deuken, die extra onder vuur moeten worden genomen. Veelal zou het benodigde aantal batterijen dus nog belangrijk grooter moeten zijn. Is dit aantal batterijen evenwel niet aanwezig, dan neemt de dichtheid van de vuurwals en daarmee de materiele en moreele uitwerking zeer snel af, omdat alsdan aan de batterijen nog belangrijk grootere breedten in de wals moeten worden toegewezen.

Men zou nu kunnen trachten om de vuurdichtheid te vermeerderen, door de vuursnelheid te verhoogen. Eene vuursnelheid van 4 schoten per stuk en per minuut is echter reeds beduidend. De vuurmonden worden alsdan zeer snel warm en — afgezien van de geweldige slijtage — geeft dat onregelmatigheden o.a. in de werking van de remmen, waardoor de kanonnen niet meer voldoende in batterij terugloopen en vanzelf eene mindere vuursnelheid ontstaat.

Vuurt men langer dan 10 minuten met eene dusdanige vuursnelheid dan ontstaan, door het warm schieten, zoodanige afwijkingen in de

trefpunten, dat de vuurwals voor de eigen infanterie, die haar op 100 à 150 M. volgt, gevaarlijk wordt. Op deze wijze heeft de infanterie in den afgelopen oorlog meermalen belangrijke verliezen geleden, een feit, waarover zij zeer terecht buitengewoon ontstemd was¹⁾. Wil men na die tien minuten het kanon weer op zijn verhaal laten komen, dan moet het minstens 10 minuten rust hebben.

Om deze onaangename verschijnselen te voorkomen, liet men soms één, soms twee stukken van de batterij beurt om beurt uitvallen. De dichtheid van de vuurwals werd dan echter langzamerhand zoo gering, dat de volgende infanterie geen voldoende scherp omlijnd rookscherm der springpunten meer voor zich zag. Zij sloot dan te snel op en waar het springen meestal na het opstuiten der projectielen plaats vond, kwam het meermalen voor, dat die infanterie te midden van de trefpunten terecht kwam en ook daardoor verliezen leed.

Is dus eene vermeerdering van het aantal batterijen en daardoor vernauwing der frontbreedten onmogelijk, evenmin kan de vuursnelheid van 4 schoten, die reeds te groot is, vermeerderd worden. Mocht in een bepaald uitzonderingsgeval eens een bijzonder groot aantal batterijen beschikbaar zijn, dan dient nog wel ernstig overwogen te worden, of achter het aanvalsfront eener divisie, wel voldoende ruimte voor opstelling dier batterijen aanwezig is, gezien het feit, dat ook nog artillerie voor andere taken, alsmede divisiegroep-artillerie en leger-artillerie aldaar eene plaats moeten kunnen vinden. Door te veel masseering der batterijen wordt de kans op verliezen te groot. Een ander middel om de vuurwals krachtiger te maken is eene vermindering van de snelheid der voorwaartsche beweging. De dichtheid blijft dan dezelfde doch op ieder punt valt dan — in het dubbele van den tijd — het dubbele aantal projectielen. Daardoor neemt de kans dus toe, dat de verdedigers werkelijk getroffen worden. Zoo werd in den oorlog de snelheid soms teruggebracht tot 100 M. in 4 minuten. Meestal leed deze poging totaal schipbreuk, want de infanterie moest dan uiterst langzaam voorwaarts gaan en leed dan zeer zware verliezen door 's vijands artillerie-vuren (o.a. afsluitingsvuren) en vuren uit zware mitrailleurs van uit opstellingen waar de vuurwals nog niet gekomen was.

Ook dit middel is dus ondeugdelijk om de vuurwals inderdaad tot een krachtig middel te maken om de tegenpartij materieel en moreel te schokken.

Conclusie. De vuurwals (100 M. per batterij, 4 schoten per stuk per minuut, snelheid 100 M. in 2 minuten) heeft zeer onvoldoende materiele en moreele uitwerking en beschermt dus de aanvallende infanterie op weinig doeltreffende wijze, waardoor deze zware verliezen

¹⁾ Zie: Général Percin. Le massacre de notre infanterie.

lijdt. Deze conclusie wordt door de oorlogspractijk bevestigd. De hierboven aangegeven middelen om de kracht te vermeerderen zijn ondeugdelijk.

Toen bovenstaande conclusie ook in den oorlog getrokken werd, heeft men getracht de „enkele vuurwals” te vervangen door een „dubbele vuurwals”.

Een der groote feilen van de bovengeschetste vuurwals was toch, dat er één ondiep scherm van vuur was, waar de verdedigers als het ware gemakkelijk onder door doken. Men heeft toen op 50 M. voor de eerste vuurwals een tweede scherm opgericht, waardoor de diepte van de gevaarlijke zône aanmerkelijk toenam en daarmee ook een weinig de materieele, maar vooral de moreele werking. Echter was deze toename der uitwerking alleen aanwezig, indien twee schermen van voldoende dichtheid verkregen werden en dat is alleen het geval als het nieuwe scherm uit evenveel batterijen bestond als het oude, m. a. w. in plaats van 7 afdeelingen artillerie, zou men dan 14 afdeelingen per divisiefront van 2000 M. noodig hebben. Nu is het beschikbaar stellen van eene dergelijke hoeveelheid geschut voor een betrekkelijk klein onderdeel van de gevechtswerkzaamheid van de artillerie ten eenenmale uitgesloten.

Liet men de beide schermen ieder uit het halve aantal batterijen bestaan, zoodat niet meer artillerie noodig was, dan traden wederom de bezwaren aan den dag, dat niet alleen ieder scherm belangrijk in kracht verminderde, maar dat de schermen zich bovendien zoo weinig duidelijk afteekenden, dat de eigen infanterie meermalen zonder het te weten plotseling temidden van de trefpunten zat.

De dubbele vuurwals in schokvuur dus mislukt zijnde, nam men zijne toevlucht tot een andere dubbele vuurwals, waarvan het voorste scherm uit tijdvuur (tir de ratissage) en het tweede uit schokvuur bestond. Aan dat tijdvuur waren de volgende voordeelen verbonden:

1e. De kogels en scherven verspreiden zich over eene grootere ruimte dan bij schokprojectielen, waardoor het onbeschoten $\frac{7}{8}$ gedeelte van den gordel verkleind wordt.

2e. De kogels en scherven der T-projectielen dringen meer door in loopgraven en granaattrechters, waardoor dus de uitwerking wat vermeerderd wordt. Dat alles is echter theorie, want in de practijk bleek de uitwerking zeer weinig meer, hetgeen voornamelijk moet worden toegeschreven aan de onregelmatigheid der springpunten, die òf veel te hoog òf veel te laag waren. Het regelen van springhoogten toch is bij de artillerie altijd eene précaire zaak. Hoeveel te meer zal zulks het geval zijn bij eene vuurwals, waar de opzethoogte in den waren zin des woords iedere minuut verandert en de vuursnelheid zoodanig is, dat er van het maken van ingewikkelde berekeningen geen sprake is. Bovendien is de waarneming der springpunten zeer lastig, omdat zij dikwijls achter huizen of bosschen verdwijnen

en men bovendien veelal niet weet welke springpunten van de eigen batterij zijn.

Wil men op deze wijze de vuurwals werkelijk versterken, dan dient men, blijkens de ervaring, voor het tijdscherm evenveel artillerie aan te wijzen als aanvankelijk voor het schokscherm. Men komt dus weer tot eene benoodigde hoeveelheid artillerie van 14 afdeelingen per divisiefront van 2 K.M., hetgeen onbereikbaar is.

Op grond van het bovenstaande kunnen wij dus veilig zeggen, dat de reputatie van kracht, die de vuurwals, ook de dubbele, geniet, zeer overdreven is en dat dus de infanterie-aanval door dit soort van artilleriesteun slechts voor een klein deel vergemakkelijkt wordt.

Hebben wij in het voorgaande de vuurwals van artilleristisch standpunt beschouwd, in het volgende zal zij meer tactisch beoordeeld worden.

Alsdan rijst allereerst de vraag of de infanterie de vuurwals wel immer van voldoende nabij zal kunnen volgen, zoodat de vijandelijke mitrailleurs geen gelegenheid hebben om tusschen de wals en de voorste aanvalsgolven op te duiken.

De ervaring leert, dat de infanterie in zeer vele gevallen achter blijft en er aldus een zoodanig hiaat ontstaat, dat 's vijands mitrailleurs wederom vrij spel hebben.

Om dat te begrijpen, stelle men zich slechts een modern slagveld in den stellingoorlog voor. Het is een warnet van granaattrechters, omgewoelde loopgraven, fragmenten van draadversperringen, stukgeschoten affuiten, voertuigen e. a., kortom een terrein, waardoor men op sommige plaatsen, waar al die moeilijkheden te zamen zich voordoen, maar zeer moeizaam vooruitkomt. Daar komen nog als verzwarende omstandigheden bij, dat in regenperioden het terrein veelal glibberig en slecht begaanbaar is en de aanvallende soldaat niet alleen met eene zware, maar vooral met eene zeer hinderlijke uitrusting belast is. Meermalen zal, althans plaatselijk, de snelheid van de infanterie minder dan 50 M., ja zelfs minder dan 25 M. in de minuut bedragen en daar de wals onverstoort doorrolt, blijft dan de infanterie onherroepelijk achter.

Een tweede factor, waardoor de infanterie achterblijft, is de uitwerking van 's vijands vuren, vooral afsluitingsvuren. Aan dergelijke vuren, afgegeven uit een terrein, waar de vuurwals niet komt of althans nog niet gekomen is, kan die wals weinig veranderen. De aanvaller is dus dikwijls gedwongen te gaan liggen of zich te dekken, althans de voorwaartsche beweging te staken; de vuurwals rolt echter voort en het hiaat is aanwezig. Komen nu terreinmoeilijkheden en 's vijands vuur gelijktijdig, dan is het bijna zeker, dat het verband tusschen de vuurwals en de voorste golven teloor gaat en daarmee vermindert de steun van dit begeleidend artillerievuur in hooge mate.

Aangezien de infanterie in den regel maar plaatselijk achterblijft en niet over de volle frontbreedte, zou men er toe komen de vuurwals uit meerdere vakken te doen bestaan, zoodat in een of meer van die vakken de vuurwals zoo noodig kan stoppen.

In de eerste plaats is de verbindingsdienst tusschen de aanvallende infanterie en de ver achterwaarts geplaatste artillerie te weinig betrouwbaar om daarop voor dit geval te kunnen rekenen. Maar bovendien zouden de achterblijvende stukken vuurwals zeer veel gevaar opleveren voor de verder vooruit zijnde infanterie of voor frontdeelen, die niet zijn achtergebleven. Dit gevaar stijgt in hooge mate, indien de batterijen, die de vuurwals afgeven, niet zuiver frontaal schieten, doch min of meer schuin vuur afgeven. Het in den aanvang genoemde artikel van Colonel R o g e r bevat nog tal van belangrijke beschouwingen over verschillende zaken, de vuurwals betreffende, zooals over den invloed van de helling van het terrein, over de weersgesteldheid, over de geschiktheid van het mobiele scherm als hulpdoel voor de vijandelijke artillerie e. d.

Wij besluiten met den lezers de bestudeering van dat artikel met warmte aan te bevelen.

Ter aankondiging ontvangen.

Beknopte Encyclopaedie van Nederlandsch-Indië. Naar den tweeden druk der Encyclopaedie van Ned.-Indië bewerkt door T. J. BEZEMER, Hoogleraar aan de Landbouw-Hoogeschool te Wageningen. 's-Gravenhage en Leiden, 1921. MARTINUS NIJHOFF en E. J. BRILL. (Prijs f 12.50 geb. in linnen).

De Vrijwillige Landstorm, door W. J. M. LINDEN, Kapitein der Infanterie. *Alphen aan den Rijn*, 1922. N. SAMSON.

Orgaan van de Kon. Nederlandsche Vereeniging „Ons Leger”. 8e Jaargang, No. 5 (1922).

Gegevens vreemde legers. (Juni 1922).

BELGIË XII.

1. Reorganisatie.

De reorganisatieplannen omvatten de vorming bij mobilisatie van 2 legers elk van 9 divisien (3 legerkorpsen à 3 divisien), (zie ook gegevens vreemde legers April '22).

Het *1e leger* zal bestaan uit de jongste 2 lichten en een deel der derde lichting, met als aanvullingsreserve de rest der 3e lichting en de jongelieden van 18 en 19 jaar die bij mobilisatie ingelijfd worden.

Het *2e leger* wordt gevormd uit 5 lichten (de 4e tot met de 8e), met als aanvullingsreserve de 9e en 10e lichting.

De oudere lichten (van af de 11e) zullen gewestelijk georganiseerd worden; deze territoriale troepen zullen bij mobilisatie gebruikt worden voor den etappendienst en ten dienste van de economische mobilisatie van het land.

Van de vrijwilligers, *wier aantal zoo mogelijk van 5000 tot 20.000 zal opgevoerd worden*, zullen 15.000 bestemd worden voor het 1e leger en 5000 voor het 2e leger.

Laatstgenoemde 5000 man zouden dan de vaste kern van het 2e leger vormen, terwijl overigens van dat leger in *vredestijd* nog opgericht zouden worden de staf van het leger, alsmede de staven van legerkorpsen en divisien.

De duur van de eerste oefening zal vermoedelijk bedragen 8 maanden voor de hulpdiensten, 10 voor de infanterie en zware artillerie, 12 voor de genie en 13 voor de cavalerie en bereden artillerie, terwijl in de periode dat de miliciens tot het 1e leger behooren nog een herhalingsoefening van een maand zou plaats hebben en in de 5 jaren dat zij tot het 2e leger behooren 4 herhalingsoefeningen van 6 dagen en 1 van één maand.

2. Geneeskundige dienst.

Bij Kon. Besl. van 24 Maart 1922 is een school opgericht voor de vorming van reserve-officieren van den geneeskundigen dienst en tevens voor het houden van studiën en proefnemingen betreffende geneeskundig veldmaterieel, terwijl ten slotte de school het opleidingscentrum zal vormen voor de opleiding tot ziekendrager van de miliciens, die zich tot den staat van geestelijke voorbereiden.

De school zal bestaan uit een staf, een cursus voor reserve-geneesheeren en apothekers, eene compagnie ziekendragers en ziekenverplegers en uit een onderdeel belast met de administratieve werkzaamheden.

De aanstaande reserve-officieren ontvangen slechts eene militaire opleiding, daar deze volgt op de hoogeschoolstudiën.

De compagnie ziekendragers dient als opleidingseenheid voor de school, doch kan ook bij groote oefeningen geheel of gedeeltelijk ter beschikking van de troepen gesteld worden.

Met behulp van het vaste personeel zal bovendien gevormd worden, een sectie onderofficieren van den geneeskundigen dienst, voor het geven van onderricht aan hen die tot beroepsonderofficier bij dat dienstvak worden opgeleid.

3. **Krijgsschool.**

6 November a.s. zal het toelatingsexamen voor de krijgsschool gehouden worden waarvoor 30 plaatsen opengesteld zijn.

De kandidaten moeten op 1 October a.s. minstens 5 jaar officier zijn, waarvan minstens 3 doorgebracht bij den troep; wijders moeten zij de studies aan de militaire school hebben afgehoopen, dan wel voldaan hebben aan het bijzondere examen voor den kapiteinsrang; ten slotte moeten zij op 1 October a.s. het 35e levensjaar volbracht hebben.

4. **Reglementen.**

Een nieuw gevechtsvoorschrift en nieuwe wapenvoorschriften zijn in bewerking en zullen vermoedelijk vóór 1 Augustus a.s. uitgegeven worden.

Tot de nieuwe belangrijke reglementen behooren o.a.:

a. de „Instruction provisoire pour l'emploi des mitrailleuses” van 24 Aug. 1919.

b. het „Règlement sur les exercices et les évolutions de l'artillerie”, bestaande uit 3 deelen. Deel I behandelt de instructie te voet, deel II de instructie te paard, terwijl deel III handelt over de oefeningen en bewegingen van de motorartillerie.

Deel I en III zijn nog in bewerking, terwijl van deel II nog slechts enkele hoofdstukken zijn verschenen. Tijdelijk wordt deel III vervangen door de „Instruction sur l'utilisation des tracteurs en usage à l'artillerie lourde (1918)”.

c. de „Instruction provisoire sommaire sur le combat de l'infanterie” (Maart 1920).

d. de „Instruction provisoire sommaire sur le combat à pied du peloton et de l'escadron (April 1920)”.

5. **Bioscopen.**

Ter bevordering van het theoretisch onderricht in het leger zijn aan een 17-tal scholen en korpsen bioscoptoestellen verstrekt, welke door onderofficieren die een cursus van 6 dagen bij den cinematografischen dienst in Brussel gevolgd hebben, bediend worden.

Er worden 2 soorten films gegeven: films voor instructie en films voor ontwikkeling. De eersten zullen speciaal ten doel hebben de voorschriften in de praktijk te verklaren, de anderen zijn hoofdzakelijk films tijdens den oorlog gemaakt.

De gebezigde toestellen laten een zeer langzaam draaien en een stil zetten toe, indien dit voor de theorie noodig is.

6. Een „Bulletin trimestriel destiné aux officiers de réserve” zal worden uitgegeven door de zorg van den generalen staf (sectie C), waarmede de reserve officieren op de hoogte worden gehouden van besluiten, aanschrijvingen enz. voor hen van belang, alsmede van

wijzigingen in de organisatiën en reglementen. De nieuwe reglementen worden in dit driemaandelijksch tijdschrift beknopt behandeld.

DENEMARKEN III.

Begrootingen.

De totale begrooting van alle staatsuitgaven, die voor het dienstjaar 1921/1922 347.4 miljoen kronen bedroeg (de Deense kroon is $\pm f$ 0.55) is voor 1922/1923 22 miljoen kronen hooger en aldus tot 369.4 miljoen kronen gestegen.

Voor 1921/1922 waren de militaire uitgaven 74 miljoen kronen (45 miljoen voor leger, 29 miljoen voor marine), terwijl de militaire uitgaven voor 1922/1923 70.6 miljoen kronen bedroegen (43 miljoen voor leger, 27.6 miljoen voor marine) en dus 19% van de totale begrooting.

Opgemerkt zij, dat het finantieel jaar in Denemarken loopt van 1 April tot 31 Maart d. o. v.

ZWEDEN V.

1. Begrootingen.

Voor 1922 bedragen de militaire uitgaven voor leger en marine te zamen 123.4 miljoen kronen (\pm 86 miljoen gulden), terwijl de totale staatsuitgaven voor dat jaar 796 miljoen kronen beloopten. (Bij de omrekening is de koers van de kroon genomen ad $\pm f$ 0.70).

Thans is bij den Rijksdag ingediend de begrooting voor het eerste halfjaar 1923 ad 73.284.700 kronen (ongeveer 51 miljoen gulden) voor leger en marine te zamen.

Voor oefeningen van den vrijwilligen landstorm worden voor het 1e halfjaar geen gelden aangevraagd.

Door de afdeeling legerbeheer worden 150.000 kr. aangevraagd voor gasmaskers, doch de minister van landsverdediging is niet genegen deze post gunstig te adviseeren; mede was hij in verband met de aanstaande reorganisatieplannen niet bereid de aanvraag van 2.6 miljoen kronen ten behoeve van de artillerie (o.a. voor mobilisatie, munitie en voor zwaar geschut) te handhaven.

2. Diensttijd. (Zie gegevens vreemde legers Sept. '20 en '21).

Sedert 1901 was de eerste oefeningstijd 250 dagen en volgden 3 herhalingsoefeningen van samen 115 dagen, zoodat de geheele diensttijd 365 dagen bedroeg.

In afwachting van de reorganisatie werd de diensttijd voor de infanterie aanvangende met de lichting 1919, provisorisch geregeld en werd deze bij de wet van 10 October 1919 vastgesteld op 120 dagen eerste oefening en 90 dagen herhalingsoefeningen, totaal 210 dagen.

Later werd de diensttijd weer verminderd tot 90 dagen eerste oefening en 75 dagen herhalingsoefeninge totaal dus 5½ maand.

Inhoud van Tijdschriften (N. O. I.)

Ind. Milit. Tijdschrift. Februari-afl levering.

Als eerste bijdrage een interessante uiteenzetting van de hand van den heer P. over het vraagstuk van de beperking der bewapeningen aan de hand van de geschiedenis en wedergevend, hetgeen te Washington is verhandeld. De blijkbaar uitstekend gedocumenteerde schrijver zal met deze verhandeling zeker velen aan zich verplichten. Het artikel zal worden vervolgd.

De majoor-intendant de Wit vervolgt en besluit zijn beschouwingen over „verplegingsaangelegenheden”, beschouwingen, ingegeven door het bekend worden van de ontwerpen van het Legerbestuur inzake de regeling van den „Dienst van Aan- en Afvoer”. Op het artikel een naschrift van kapitein Tismeer, die van opinie verschilt met den schrijver van de beschouwingen. Onder meer wordt door beide officieren het al of niet wenschelijke van verplegingsofficieren in den troep besproken.

Onder de kleinere bijdragen vermelden wij een verhandeling over de bevordering in het officierskorps van de hand van kapitein Geldorp, die bepleit bevordering tot den kapiteins- en hoofdofficiersrang na een bepaald aantal jaren. Een stelsel, waartegen ook wij geen ernstige bezwaren hebben en dat vele voordeelen heeft.

Maart-afl levering.

Overste H. Gramberg opent deze afl levering met een beschouwing over de wijze, waarop zich de Franschen thans de tegenaanvallen op kleine schaal uitgevoerd denken. O.m. geeft hij aan, aan welke voorwaarden locale tegenaanvallen moeten voldoen om kans van slagen te bieden.

De heer P. vervolgt en besluit zijn artikel over het vraagstuk van de beperking van de bewapening. De schrijver uit gegronde twijfel of in 1936 — „het tijdstip, waarop onze vlootwet uitgevoerd moet zijn” (zou „had moeten zijn” niet beter wezen?) — nog dezelfde verschijnselen van oorlogsmoeheid geconstateerd zullen worden.

Luitenant Waal bepleit het behoud van een klein rollend verplegingsmagazijn bij de divisie (brigade) op gronden, welke ons alleszins juist voorkomen, kapitein van Renesse voert aan, dat het verplegingsstelsel voor het Ind. leger gebaseerd moet zijn op magazijnverpleging.

Ritm. Thomson wijdt eenige woorden aan het toekomstige eskadron divisie-cavalerie en de indeeling daarbij van de lichte mitrailleurs.

Kapitein Treffers behandelt de hoofdstukken Taktiek en Strategie van het jongste Wet. Jaarber. In het laatste neemt hij aan, dat ook voor ons in Indië een loopgravenoorlog mogelijk is. Wat wij niet gelooven. Dat wij veldstellingen en voorbereide veldstellingen niet zullen kunnen missen, is ook o.i. zeker. Maar het gebruik van deze veldstellingen beteekent nog niet het voeren van den loopgravenoorlog, meenen wij.

Tot slot vermelden wij een uitvoerige bespreking van het nieuwe Japansche reglement voor de veld-artillerie door Majoor Lagerwerff.

Het door hem uitgesproken oordeel, dat dit reglement niet veel nieuws brengt, als „modernité” zelfs tegenvalt en „evengoed vóór den oorlog zou kunnen zijn geschreven”, wordt door ons te volle gedeeld.

Majoor L. trekt dan een vergelijking tusschen dit reglement en het Indische voorl. gev. voorschrift Ber. Art. en besluit, dat die vergelijking volstrekt niet in het nadeel van het Indische uitvalt. Alweder accoord.

W.

Orgaan der N. I. O. V. Januari-aflevering.

De heer v. A. opent met een studie over de verdediging van het Suez-kanaal. Waar — gelijk de schrijver trouwens zelf erkent — gegevens van Duitsche zijde hierover vrijwel ontbreken is noodwendig het medegedeelde ietwat eenzijdig.

De heer Winter vervolgt en besluit zijn op min of meer populaire wijze geschreven verhaal over de reis naar het voormalige Italiaansche front, door hem en zijn collega's in den zomer van 1921 ondernomen. Kaartjes verduidelijken den tekst. Onder de grootere bijdragen vermelden wij voorts een wedergave van de brochure van den heer Brest van Kempen over het Militair Onderwijs en een verhandeling over den overgang van Nederlandsche verlofsofficieren naar het Indische leger van 1e luit. B. D. de Vries, een aangelegenheid, welke thans nog op oplossing wacht.

Voorts enkele kleinere bijdragen en de gewone officieele en overzichtsubrieken.

Februari-aflevering.

Een redactioneel artikel, bevattende de wijze, waarop door de N. I. O. V. haar uit Indië vertrekkend eerlid. Z. E. luit. gen. Swart middels het aanbieden eener fraaie oorkonde werd gehuldigd, met een beschrijving van dit huldeblijk.

Dan een artikel van overste Holle, getiteld *Onderzeevloot of Luchtvloot*.

Blijkbaar aan de hand van de in Amerika op Duitsche pantserscheppen genomen proeven om deze te vernietigen middels luchtbommen, komt de schrijver tot de conclusie, dat wij beter zouden doen, onze onderzeeboten te vervangen door een groot aantal vliegtuigen-bommenwerpers. Voor de defensie van Java (en Sumatra c.q.) een leger van 4 divisien.

Alweder dus een nieuw denkbeeld, dat wel de bekoring van het nieuwe, doch voor ons voorloopig ook nog de schaduwzijde van het schier onmogelijke heeft.

Wat de toekomst op technisch gebied zal brengen, weet niemand. Vooralsnog kunnen wij uit den uitslag der met de *Ostfriesland* genomen proeven nog niet concludeeren, dat het mogelijk zou zijn, de zee van uit de lucht te beheerschen. Later? Quien sabe?

Dan een uitvoerige studie over den slag bij Verdun, eerste phase, van v. A. met schets, een artikel van luit. D r o o g over den militairen radiodienst, een en ander over verplegingsdienst van kapitein van R e n e s s e, onder wiens uitspraken wij enkele behartigingswaardige wenken aantreffen en verschillende kleinere bijdragen, benevens een beschouwing van kapitein G r a a f f over de rapporten, nopens het Mil. Ond. uitgebracht door de Bredasche commissie en de commissie uit de N. I. O. V.

Alles te zamen genomen een zeer interessante aflevering.

W.

Boekaankondiging.

Iets over uitvindingen en octrooien in verband met de Nederlandsche octrooiwet, door Ir. W. WESSEL, scheikundig ingenieur en octrooibezorger. *Deventer*, 1922. Æ. E. KLUWER. (Prijs f 1.50).

Wij achten vorenstaand werkje een goed geslaagden arbeid. Schr. vangt aan met het geven van een stukje geschiedenis betreffende de octrooien. Daarna wordt uiteengezet: waarom octrooi aan te vragen; wat beteekent een octrooi? Vervolgens een stukje rechtspraak in octrooizaken (Het arrest van het Gerechtshof te 's-Gravenhage, Ie Kamer van 14 Februari 1921). De daarop volgende hoofdstukken handelen over: Octrooibezorgers en wie als zoodanig mogen optreden; de wijze waarop een octrooi kan worden verkregen, enz.

Tot slot: de Octrooiwet 1910, zooals deze is gewijzigd bij de wet van 15 Januari 1921; een litteratuur-overzicht en alphabetisch register.

R.

Pensioenwet voor de Landmacht. Met algemeen overzicht, aantekeningen en alphabetisch register, door R. H. KROEF, hoofdcommies bij het departement van oorlog. *'s-Gravenhage*, 1922. DE GEBROEDERS VAN CLEEF. (Prijs f 2.—.)

Met bekwamen spoed heeft de schrijver van het werkje „Dienstplichtwet” dit doen volgen door de „Pensioenwet voor de Landmacht”. De bewerking komt overeen met die der dienstplichtwet. Na „Wording” en „Doel” der wet, „Bezwaren welke tegen de bestaande wetten kunnen worden ingebracht”, „Wijze waarop het onderzoek naar het recht op pensioen en de vaststelling der pensioenen zal geschieden” en „Enkele punten, waarop het ontwerp van de bestaande wet afwijkt” volgt de tekst van de Wet met toelichtingen. Een alphabetisch register als slot. De uitgave is goed verzorgd.

R.